ҲУДУД УЛ-ОЛАМ

«O'ZBEKISTON»

13.3
Х-59

ҲУДУД УЛ-ОЛАМ

(Мовароуннаҳр тавсифи)

Форс тилидан таржима, сўз боши, изоҳлар
ва жой номлари кўрсаткичи муаллифи
Омонулло Бўриев

ТОШКЕНТ – «O'ZBEKISTON» – 2008

Бе[illegible]ISTI
KU[illegible]
№ 74946

83.3
Ҳ 59

Масъул муҳаррир:
Мирсодиқ Исҳоқов, тарих фанлари доктори

Тақризчилар:
Аҳмаджон Қуронбеков, филология фанлари доктори,
Маҳмуд Ҳасаний, тарих фанлари доктори

Тошкент давлат шарқшунослик институти илмий кенгаши томонидан нашрга тавсия этилган

Ҳудуд ул-олам/ [Масъул муҳаррир Мирсодиқ Исҳоқов]. – Т.: O'zbekiston, 2007. – 64 б. – (Қадимги битиклар).

Мазкур рисола Мовароуннаҳрнинг X асрдаги табиати, аҳолиси, этник таркиби, шаҳарлари, иқтисодиёти кабилар ҳақида муҳим маълумотларни ўз ичига олади. Ундан илмий тадқиқотларда, Олий таълим тизимидаги тарих, манбашунослик, матншунослик, Марказий Осиё тарихий географияси фанларини ўқитишда қўлланма сифатида фойдаланиш мумкин.

ББК 83.3

ISBN 978-9943-01-107-6

© «O'ZBEKISTON» NMIU, 2008 й.

СЎЗ БОШИ

Табиат ва жамият тарихини бақадри имкон мукаммал ўрганиш учун турли маълумотларни қиёслаш ва шу асосда хулосалар чиқариш лозим бўлади. Жумладан, Ўзбекистон тарихини маълум бир босқичда тадқиқ этишда тарихий манбалар билан бир қаторда географик мазмунда ёзилган асарлар ҳам муҳим ўрин тутади. Зеро, географик манбаларда, ўлканинг ўтмишдаги табиати, хўжалиги, экологик ҳолати, шаҳарлари, аҳолиси (жумладан, этник жараёнлар), савдо-элчилик муносабатлари кабилар ҳақида маълумотлар акс эттан. Ана шундай асарлардан бири "Китоб ҳудуд ул-олам мин ал-машриқ ила-л-мағриб" ("Олам(Ер)нинг машриқдан мағрибгача бўлган чегаралари ҳақида китоб") бўлиб, фанда қисқача "Ҳудуд ул-олам" шаклида танилган. Мазкур китоб форс тилида ҳижрий 372 (милодий 982–983) йили Гузгон[1] вилоятининг волийси Абулҳорис Муҳаммад ибн Аҳмад учун ёзилган, бироқ ҳанузгача унинг муаллифи аниқланмаган ва фанда "аноним" (муаллифи номаълум) деб юритилади.

"Ҳудуд ул-олам" ягона нусхада сақланган бўлиб, 1892 йили Самарқанддаги китоб дўконидан Абулфазл Гулпайгоний томонидан топилди ва у орқали рус шарқшуноси А.Г.Туманский қўлига тушиб, Санкт-Петербургга олиб кетилди. Асар ҳақида дастлаб Гулпайгоний,

[1] Гузгон (Гузгонон, Жузжон, Жузжонон) – Шимолий Афғонистондаги тарихий вилоят.

сўнгра А.Г. Туманский илм аҳлига ахборот бердилар[1]. Шундан сўнг, олимлар ундан тадқиқотларда фойдаланиш имконига эга бўлдилар. 1930 йили таниқли шарқшунос В.В.Бартольд асарни факсимил шаклда, сўз боши ва жой номлари кўрсаткичларини илова қилган ҳолда нашр этишга муваффақ бўлди[2]. Шарқшунос В.В. Минорский эса унинг илмий изоҳли инглизча таржимасини эълон қилди (1937)[3]. В.В.Бартольд нашри асосида, "Ҳудуд ул-олам" Теҳронда ҳам чоп этилди[4]. Бу нодир манба 1961 йили Кобулда В.В.Минорский таржимаси асосида форс тилида[5] ҳамда кирилл алифбосидаги матни 1983 йили Душанбеда[6] чоп этилгани маълум. Баъзи тўпламларда бу манбадан терма таржималар ҳам берилган[7]. "Ҳудуд ул-олам" ўзбек тилига таржима қилинмаган.

Умуман олганда, "Ҳудуд ул-олам" X асрда яратилган манбалар қаторига киради. Асарни ёзишда муаллиф араб тилидаги айрим географик манбалардан фойдаланган ҳолда, ўзи ҳам талайгина янги маълумотларни илова қилган. Асар ихчам ҳажмда ёзилган (жами 30

---

[1] Туманский А.Г. Из далекого прошлого Самарканда. 1868—1893. На память 25—летия взятия Самарканда (приложение к газете "Окраина"), Самарканд, 1893; Туманский А.Г. Новооткрытый персидский географ X столетия и известия его о славянах и руссах // ЗВО РАО, т. X, 1897.

[2] Худуд ал-алем. Рукопись Туманского. С введением и указателями В.В.Бартольда. Л., 1930.

[3] Hudud al-Alam. " The regions of the Word" A. Persian Geography circa". 372 AH. — 982 A.D. Transl. and explained by V. Minorsky, London, 1937.

[4] Худуд ул-олам мин ал-машриқ ила-л-мағриб. Ба кўшиши дуктур Манучеҳр Сутуда. Теҳрон, 1340 (1961) йил (форс тилида).

[5] Ҳудуд ул-олам мин ал-машриқ ила-л-матриб. Бо муқаддимаи Бартольд ва ҳавоши ва таъликоти Минорский. Таржимаи Мирҳусайншоҳ. Кобул, 1342 (1963) йил (форс тилида).

[6] Худуд ул-олам. Душанбе, 1983.

[7] Извлечения из "Худуд ал-алем" — анонимного персидского географического сочинения; по изданию В.В.Бартольда. Перевод под редакцией А.А.Ромаскевича // МИТТ. с. 209—217; Перевод извлечений из "Худуд ал-алем", перевод с персидского З.Н.Ворожейкиной // МИКК, с. 24—34.

варақ). Мавжуд нусха XIII асрда кўчирилган, 60 боб (мақола)дан иборат. Унда муқаддимадан сўнг қуруқликларнинг чегаралари, океанлар ва денгизлар, оролар, тоғлар, маъданлар, дарёлар, чўллар, маъмурадаги вилоятлар ҳақида маълумот бор.

Китобхонга тақдим этилаётган ушбу мўъжаз рисолада "Ҳудуд ул-олам"даги Мовароуннаҳрга оид маълумотлар асарнинг факсимил нашри асосида форс тилидан ўзбек тилига ўгирилди ва унга зарур илмий изоҳлар ҳам илова қилинди. Таржимон томонидан матнга киритилган изоҳлар ўрта қавс ичида ва изоҳ сўзлар оддий қавсда берилди.

Мазкур рисола Ўзбекистон тарихи ва унинг ўтмишдаги географик ҳолати билан қизиқувчилар учун муҳим аҳамиятга молик қўлланма бўлар, деган умиддамиз.

Китоб ҳудуд ул-олам мин ал-машриқ ила-л-мағриб

Денгизлар ва қўлтиқлар ҳақида сўз

[в.3а]. Яна бири **Хазар денгизидир**[1]. Унинг шарқий ноҳияти Ғуз[2] ва Хоразмга туташган чўлдан иборат; шимол ноҳияти Ғузга ва қисман Хазарлар [ери]га[3] уланади; унинг ғарбий ноҳияти Хазарлар ва Озарбодгон[4] шаҳарларигача[5] боради; жанубий ноҳияти эса Гелон, Дайламон, Табаристон ва Гургон[6] шаҳарларига туташган. Бу денгизнинг қўлтиғи йўқ; узунлиги тўрт юз фарсанг, эни [ҳам] тўрт юз фарсанг; унда балиқдан ўзга нарса овланмайди...

Яна бири **Хоразм денгизидир**[7]. Хоразмдан[8] қирқ фарсанг шимоли-ғарбда. Унинг гирд-атрофи ҳаммаси ғузлар жойидир. Бу денгизнинг айланаси уч юз фарсанг.

Тоғлар ва улардаги маъданлар ҳақида сўз

[в.6а]... Бу тоғ[9] Чинистоннинг[10] охиридаги чўлгача[11] давом этиб, сўнгра Мовароуннаҳр шаҳарлари ва Туркистон[12] шаҳарлари томон ўтади, Тироз ва Шулжи ҳудудигача боради ва ўша ерда бу асосий тизма тугайди... [Мазкур тоғ] Мовароуннаҳр ҳудудида тизмаларга ажралиб кетади ва ул тизмаларнинг ҳар бири [ўз навбатида] қатор тизмалар ҳосил қилади; улар бутун Мовароуннаҳр ноҳиятига ёйилган. Бу тизмаларда кумуш, олтин, қўрғошин, темир ва турли минераллар бор...

Шунингдек, Туғузғуз чегарасидан Искўк денгизи[13] яқинидан бир тоғ бошланади; у давом этиб, Тухсиён-

нинг охиригача ва Халлух чегараси бошланишигача боради. Ундан бир тизма ажралиб, хирхиз қавмларидан бири [жойлашган] ноҳияга қайтади ва уни Тўлас тоғи[14] дейишади. Хирхиз ноҳиятига қайтган ул тизмада асл оҳу (мушк), хуту, санжоб ва самур [каби] ҳайвон(лар) бор...

Ҳиндистондан бошланган тоғ шимол томонга давом этади... Бу тоғ шимолда Булўр,[15] Самарқандок,[16] Шакнон[17] ва Вахондан[18] ўтади; жанубда эса чўлгача боради... Жошт ҳудудида тугайди. Шимоли-ғарбда Мовароуннаҳрдаги [в.6 б] Бутамон[19] ҳудудига (в.6 б) ўтади ва Сарўшана[20] ҳудудигача давом этади. Бу тоғ Шакнон, Вахон ва Жошт ҳудудида сон-саноқсиз тармоқларга бўлиниб кетади. Шу билан бирга, Вахон ва Жошт оралиғида кўплаб тизмалар ҳосил қилади ва улар Хуталон ҳудудида [турли томонга] ёйилган. У ерда кумуш ва олтин конлари бор. Хуталон тармоқларидан бир тизма Бутамон ҳудудидаги бир тизма билан қўшилади, сўнгра улардан кўп тармоқлар таралиб, Чағониён ҳудудига ўтади ва [ўша ёқда] тармоқланиб кетади. Асосий тизма Бутамонга етганда икки тизмага ажралади ва улар Сарўшана ҳудудига етганда иккаласи яна туташади.

Бутамон ҳудудидан бир тизма ажралиб чиқади, Бутамон — Дарёжа билан Чағониён оралиғидан ўтиб Самарқанд ва Суғд ҳудудига боради ва Бухоро ҳудудигача [етади]. Шу йўсинда ҳар бири озроқ, [айримлари] кўпроқ тармоқларга бўлинган.

[Бир тизма] Кашмир ҳудудининг шимолидан давом этиб... Шакнон, Вахон ва Бадахшондан ўтади, Хуталон рустоларининг жануб томони орқали Тухористонгача[21] етиб боради. Торикон[22], Сакалканд, Хулм, Самангондан ўтиб, Балхнинг жанубидан ўтади Сон ва Чаҳоряк ҳудудига киради ва у Гузгононга тегишлидир.

[Бу тизманинг] ғарб томонидан бошланган қисми Ғур вилоятининг шимоли-ғарбидан давом этади ҳамда Исфизор, Ҳарий (Ҳирот), Бушанг ва Нишопурнинг жанубидан ўтади...

Бу тоғ Балх ҳудудидан бурилгач, Тухористонга қарашли Мадр чегарасида ўша атрофда ундан шунчалик [кўп] катта-кичик тизмалар[23] тарқаладики, унинг саноғини худонинг ўзи билади... [в.7а] Бу тизманинг[24] шимоли-ғарбий тармоғи Марруд (Марврруд) ва Бағшўр оралиғидан ўтиб Сарахснинг жанубигача давом этади. Шимол томонларга ястангани Тус, Бовард ва Писо ҳудудидан ўтиб Гургон ҳудудига етади.

[в.8б]. Дарёлар ҳақида сўз

[в.9а]. Яна бири **Жайҳун дарёси** (Амударё). Вахон ҳудудидан оқиб келади; Булўр ноҳияти, Шакнон, Вахон ҳудудларидан ўтади. (Сўнгра) Хуталон, Тухористон, Балх, Чағониён, Хуросон ва Мовароуннаҳр ҳудудларига оқиб келади. Хоразм ҳудудидан ўтиб, сўнгра Хоразм денгизига қуйилади.

Яна бири **Харноб дарёсидир**.[25] Қасак тоғининг ғарбий [ён бағри]дан бошланади; Бадахшон ва Порғар оралиғида Жайҳун дарёсига қуйилади. Харноб [дарёси] Жайҳундан катта, лекин ҳамма Жайҳун[катта] дейди, ул сабабданким, Жайҳун узоқроққа оқади.

Яна бир дарё[26] бор, Бутамондан олтмиш фарсанг наридан оқади, ўша ердаги шимолдан жанубга йўналган тоғлардан бошланади. Мунк ва Ҳулбуккача оқиб боради, Порғарга[27] етганда Жайҳунга қуйилади.

Яна бир дарё бор, уни **Вахшоб** дейдилар. Вахш тоғидан бошланади, Вахш яқинида Жайҳунга қуйилади.

Яна бир дарё бор[28], Куйжиёндаги тоғлардан бошланади. Навдиздан оқиб ўтиб Куводиён яқинида Жайҳунга қуйилади.

Яна бири **Чағонруддир**[29]. [Бу дарё] Чағониёндан оқиб ўтиб Тирмиз ҳудудида Жайҳунга қуйилади.

Бу тўрттала [дарё] ҳам шимолдан жанубга оқади.

Яна иккита дарё бор. Бири каттароқ, уни Дарғом дарёси дейдилар; Тухористон ҳудудидан оқиб ўтгач, иккала [дарё] бирлашади, сўнгра Валволиж билан Хулм оралиғидан [в.9б.] оқиб ўтиб Жайҳунга қуйилади[30].

Яна бири **Ўзганд дарёси**[31]. Халлух тоғи[32] ён бағридан бошланади. Ўзганд, Боб (Поп) шаҳри, Ахсикат, Хўжанд, Банокатдан оқиб ўтади. [Сўнгра] Чоч ҳудудига етади; Сутканд, Пороб каби кўпгина шаҳарчалардан ўтади; Жанд ва Жавора ерларига оқиб боради ҳамда Хоразм денгизига қуйилади.

Яна бири **Хирсоб дарёси**[33]. Бутамон чегарасидан, тоғнинг шимолий ён бағридан бошланади, Хирсоб шаҳри яқинида Ўзганд дарёсига қуйилади.

Яна бири **Ўш дарёси**[34]. бу ҳам ўша тоғдан[35] бошланади. Ўш ва Ўрашт оралиғидан ўтади ва Ўзганд дарёсига қуйилади.

Яна бири **Қубо** дарёси[36]. бу ҳам ўша тоғдан бошланади ва Қубо[37] яқинида Ўзганд дарёсига қуйилади.

Яна бири **Хатлом дарёси**[38]. Монисо тоғидан[39], Халлух ва Яғмо[40] ўртасидаги чегарадан бошланади. Хатлом шаҳридан[41] оқиб ўтиб, Боб[42] яқинигача боради ва Ўзганд дарёсига қуйилади.

Яна бири **Парак дарёси**[43]. Халлух тоғи[44] ён бағридан бошланади, жануб томонга оқиб тушади. Чоч ҳудудидан ўтади, Банокат ва Қалос девори[45] оралиғида Ўзганд дарёсига қуйилади. Бу сувлар ҳаммаси бирлашгач, Чоч дарёси[46] номини олади, тозийлар эса бу дарёни Сайхун атайдилар.

Яна бири **Бухоро дарёси**[47]. Ўрта Бутамон[48] [тоғларидан] тўрт дарё бошланади, олти фарсанг масофа оқиб боргач, тўртталаси бирлашиб батиҳа (кўл) бўлади ва уни Дарёжа атайдилар. Ундан бир дарё бошланади; Сарушана, Самарқанд ва Суғд ҳудудидан оқиб ўтади. Бухоро [вилояти] ўртасидан оқиб, [сувининг] бир қисми Бухоронинг экинларига сарф бўлади ва яна бир қисми эса Овозаи [в.10а] Байкандга бориб қуйилади.

Яна бири **Балх дарёси**[49]. Бомиён ҳудудидан бошланади, Мадр ва Работи Карвон ҳудудидан ўтиб, Балхга етади, бу сув бутунлай Балх [вилояти]нинг деҳқончилигига сарф бўлади.

Яна бири **Ҳирманд дарёси**[50]. Гузгонон[51] чегарасидан бошланади, Ғур яқинидан; Дурғуш, Тил ва Бустдан

оқиб ўтади. Сеистонга етиб келганда, [суви] қисман [суғоришда] ишлатилади, бир қисми эса Зирах денгизига[52] қуйилади.

Яна бири **Марв дарёси**[53]. Гузгонон ва Ғур оралиғида Ғарчистон чегарасидан бошланади. Бишинга оқиб бориб, [бир] дарани кесиб ўтади, (сўнгра) Марруд[54], Дизи Ҳинаф, Лўкар, Баракдар ва Гирангдан оқиб ўтиб Марвга етади, [у ерда суви] Марв экинзорларига сарф бўлади.

Яна бири **Ҳири дарёси**[55]. Ғур ҳудудидан бошланади ва [суви] Ҳири экинзорларига сарф бўлади. Ҳирида сел [суви]дан ҳосил бўладиган бошқа [анчагина] катта дарёлар ҳам бор, бироқ улар маълум вақтдан сўнг бутунлай қуриб қолади [ган мавсумий дарёлардандир][56]. Шунинг учун [улар ҳақида] эслатмадик.

[в.12а]. Чўллар ва қумликлар ҳақида сўз

Ер юзаси қумлик ёки шўртобдан иборат бўлган ва унда тоғ, оқар сув ҳамда экинзор бўлмаган жойни чўл (биёбон) дейдилар. Биёбонлар ҳар хилдир: бири кичикроқ, бошқаси каттароқ, қумли чўллар — баъзилари кичик, баъзилари катта. Ушбу бобда шу ҳақда тўхталиб ўтамиз...

[в12б]. Яна бошқа бир чўл бор. Унинг шарқий томони Марв[57] ҳудудидан ўтиб Жайҳун (Амударё)гача етади. Унинг жанубий чеккаси Бовард, Нисо, Фаров ва Деҳистон[58] [дан ўтиб] Хазарлар денгизигача боради; [у ердан денгиз бўйлаб] Отил ҳудудигача[59] ястанган, унинг ғарбий [чеккаси] Отил дарёси[60], шимолий чеккаси Жайҳун дарёси, Хоразм денгизи, Ғуз ҳудуди ва Булғор[61] чегарасигача етиб боради. Бу чўлни Хоразм ва Ғуз чўли[62] дейдилар. Бу чўлда бир қумлик бор: у Балх ҳудудидан бошланади ва Жайҳун[дарёси] нинг жанубий билан давом этиб Хоразм денгизигача боради. Эни баъзи жойларда бир манзил бўлса, баъзи қисмида етти манзил эрур.

[в.13а]. Ноҳиятлар ҳақида сўз

Ноҳиятлар тўрт жиҳат билан бир-биридан фарқ қилади: биринчиси — [табиати, яъни] об-ҳавоси, ер юзасининг [шакли] ва иқлими; иккинчиси — динлари, шариатлари ва удумлари; учинчиси — тили; тўртинчиси — подшоҳликлари (яъни сиёсий-маъмурий чегараси).

Ноҳиятлар ўртасидаги чегара уч хил белгига қараб ажратилади: биринчиси — икки ноҳият ўртасидан ўтган кичикроқ ёки каттароқ тоғ орқали; иккинчиси — икки ноҳият ўртасидан оқиб ўтган кичик ёки каттароқ дарё орқали; учинчиси — икки ноҳият ўртасида ястанган чўл орқали...

Жаҳондаги барча обод жойлар[63] эллик бир ноҳиятдан иборат ва шундан беш ноҳият экватордан жанубда жойлашган.

[в.22б.] Мовароуннаҳр ноҳияти ва ундаги шаҳарлар ҳақида сўз

Бу шундай ноҳиятки, унинг шарқий ҳудуди — Тибат ҳудудига туташ, жануби — Хуросон, ғарби — Ғуз ва Халлух, шимоли ҳам Халлух[64] ҳудуди [билан чегарадош]. Бу катта ва ободон ноҳият, ноз-неъматлари мўл; Туркистоннинг эшиги ва савдогарлар [гавжум] жой. [У ердаги] одамлар жанговар, зафар қозонувчи, мерган ва покдин. Бу адолат ҳукмрон ноҳият эрур. Унинг тоғларида кумуш ва олтин конлари ва қимматбаҳо тошлар жуда кўп, турли маъданлар, рух купороси[65], маргимушли олтингугурт, олтингугурт ва навшодир (нашатир) ҳам тоғдан [қазиб] олинади.

Бухоро Мовароуннаҳрдаги энг катта ва обод шаҳар, машриқ подшосининг[66] пойтахти. [Ҳавоси] нам жой, мевалар ва оқар сувлар кўп. Одамлари мерган ва зафар қозонувчи. У ерда яхши жун гилам-палос, шолча ва жойнамоз тайёрланади, *пашмин* ва *шўра* (ҳам) ишлаб чиқарилади (ва уни бошқа) жойларга олиб кетадилар. Бухоро ҳудуди ўн икки фарсанга ўн икки фар-

сангдир ва унинг гир атрофи узлуксиз девор билан ўраб олинган[67] ва унинг ҳамма работларию қишлоқлари ана шу девор ичкарисида.

Муъкон[68], Хужодий[69], Дандўна[70], Бўмикас[71], Мадёмижкас[72], Жазғанкас[73] — Бухоро ҳудудидаги минбарли шаҳарчалар ва ободон жойлардир, экинзорлари кўп.

Фараб[74] — Жайҳун [дарёси] бўйидаги шаҳарча, дарё мирининг қароргоҳи ўша ерда, атрофи чўл.

Байканд[75] — шаҳарча, унинг мингта яқин работи бор, ери яхши; у ерда Бухородан келтириб дафн этилган гурхонларнинг[76] қабр-сағаналари бор.

Суғд[77] — ноҳият, машриқ ноҳиятлари ичида ундан хуррамроқ жой йўқ. Оқар сувлар ва дарахтлар кўп, ҳавоси соғлом, одамлари меҳмондўст ва қувноқ, ноз-неъмат фаровон ва обод жой; юмшоқ табиатли, диёнатли одамлар кўп.

Тавовис[78] — Бухорога қарашли шаҳарча, Суғд сарҳадида; унда ҳар йили бир кун бозор бўлади ва кўп халқ йиғилади.

Кармина[79], Дабусий[80], [в.23а] Рабинжан[81] — Суғддаги шаҳарчалар, [Бухородан] Самарқандга борадиган йўлда; обод [жойлар], ноз-неъмат, оқар сувлар ва дарахтлар [кўп].

Кушоний[82] — Суғддаги энг обод шаҳар.

Армон — Кушонийга қарашли (жой).

Истихан (Иштихан)[83] — хуррам ва обод жой, ноз-неъмат кўп.

Ганжкас, Фарнкас[84] — икки шаҳар, (Зарафшон) дарёси билан Иштихан оралиғида жойлашган.

Дарон[85] — мўъжазгина кўркам шаҳар, Самарқандга тегишли.

Самарқанд — катта шаҳар, обод, ноз-неъмат фаровон ва бутун жаҳон савдогарлари [келиб-кетадиган] жой. Унинг шаҳристон, куҳандиз ва рабади бор. Бозорининг томи устидан қалайидан [ясалган] ариқдан сув оқади; сув тоғдан келтирилган. Унда монавийларнинг [сув оладиган] ҳовузлари бор; ул тоифани *нағўшок* атайдилар. Ул шаҳарда қоғоз ишлаб чиқарилади, [уни] бу-

тун жаҳонга олиб кетадилар, каноп (қуннаб) ипи [ҳам] тайёрланади. Бухоро дарёси[86] Самарқанд шаҳри яқинидан [оқиб] ўтади.

Вараґсар[87], Банжикас[88] (Панжикат) — иккита шаҳарча. Самарқандга қарашли, Бухоро дарёси бўйида жойлашган, сув тақсимлаш жойи ана шу Вараґсардадир.

Каш[89] — иқлими иссиқ шаҳарча, унда ёмғир кўп ёғади, шаҳристон, куҳандиз ва рабади бор. Шаҳар дарвозаси олдидан иккита дарё оқиб ўтади, (суви) экинларга ишлатилади. Унинг тоғларида [ҳар хил] минераллар бор, [жумладан] тарангубин ва қизил туз; уни бутун жаҳонга олиб кетадилар. Яхши туялар кўп боқилади.

Навқат - Қурайш[90] — экинзорлари кўп шаҳарча.

Нахшаб[91] — ноз-неъматлар фаровон, экинзорлар кўп обод шаҳар. Унинг бир дарёси бор, шаҳарнинг ўртасидан [оқиб] ўтади.

Сўпах[92] — Нахшабга қарашли шаҳарча.

Сакифаґн — шаҳарча, экинзорлари кўп.

Базда[93] — шаҳарча, аҳолиси кам, [бироқ] экинзорлари кўп; бир қуруқ ўзани бор ва унда йилнинг маълум фаслидагина сув оқади, холос. [Аҳоли] аксари ҳолда қудуқ сувидан ва дўлоблар [воситасида чиқарилган сувдан фойдаланади].

Касба[94] — экинзорлари кўп жой.

Тирмиз[95] — кўркам шаҳар, Жайҳун дарёси бўйида, унинг дарё бўйида жойлашган бир куҳандизи бор. Бу шаҳар Хуталон ва Чаґониённинг марказидир. Унда яхши совун, яшил бўйра ва елпиғич ишлаб чиқарилади.

Ҳошумгирд — шаҳарча, қўй ва чорваси кўп.

Жарманкон — шаҳарча, экинзорлари ва оқар сувлари бор.

Чаґониён — хароб ноҳият, [бироқ] катта ноҳият, экинзорлари кўп. Деҳқонлари нўноқроқ, дарвешлар жойи эрур, лекин ноз-неъматлари бисёрдур. Одамлари жанговар ва ботир. Бу ноҳиятнинг ҳавоси соғлом, ери ҳосилдор ва ширин сувлари бор. У ерда қисман йилқи [ҳам] боқилади, чакмон, гилам-палос ва кўплаб

заъфарон тайёрланади. Бу ноҳиятнинг подшоси мухторият [ҳуқуқига эга] подшоҳлардан ҳисобланади ва уни Чаҳониён амири дейдилар.

Дорзангий[96] — шаҳарча, айланасига хандақ билан ўраб олинган. Чаҳониён ҳудудида. У ерда пайтава, гилам ва шолча тайёрланади.

Чаҳониён[97] — катта шаҳар, тоғ этагида жойлашган, ушбу ноҳиятнинг қасабасидир. Оқар сувлари бор ва хуш ҳаволи жой эрур, одамлари дарвеш.

Босунд[98] — шаҳарча аҳолиси кўп, Бухоро ва Самарқандга [в.23б.] борадиган йўлда жойлашган. Мустаҳкам жой, одамлари жанговар.

Зайнур — шаҳарча, экинзорлари кўп, [бироқ] аҳолиси оз.

Навжод — шаҳарча, мустаҳкам қўрғони бор.

Дигар[99] — шаҳарча, Ниҳом дарёси[100] яқинида жойлашган, ҳавоси хуш ва ноз-неъмати кўп.

Ҳамворон[101] — шаҳарча, Касавон дарёси[102] яқинида жойлашган, аҳолиси кам.

Шумон[103] — мустаҳкам шаҳар, тоғ ён бағрида жойлашган. Унинг айланаси *бора* билан ўраб олинган, тоғ тепасига қурилган қўрғони ва қўрғон ичида катта булоқ бор. Унда заъфарон кўп етиштирилади.

Лфризон[104] — аҳолиси кам бир шаҳар, тоғлар орасида жойлашган.

Вишгирд[105] — мустаҳкам шаҳар, тоғ ва даштликда жойлашган: Чаҳониён ва Хуталон оралиғида. У ерда доим шамол эсади[106]. Шамс Балхийнинг, уни Оллоҳ раҳмат қилсин, қабри ўша ерда. Унда заъфарон кўп етиштирилади.

Сарушана[107] — катта ва ободон ноҳият, ноз-неъмати, шаҳар ва рустолари кўп. У ерда шароб кўплаб тайёрланади, тоғларидан темир [қазиб] олинади.

Зомин[108] — Хўжанд — Фарғона йўлидаги шаҳар, Сарушана [ноҳияти]га қарашли. Унда мустаҳкам қўрғон бор; экинзорлари кўп бир жой эрур.

Чарқон[109] — шаҳарча, Сарушана [ноҳияти]га киради; обод жой.

Дизак[110] — шаҳарча, унда оқар сув бор. Унинг яқинида Марсаманда деган жой бор, унда бир йилда бир кун бозор бўлади ва ўша куни ул бозорда юз минг динор [миқдорида мол] савдо қилинади, дейдилар.

Навинжкас[111] — Сарушананинг қасабаси ва бу ноҳият амирининг қароргоҳидир. Аҳолиси кўп, обод, ноз-неъмат фаровон ва оқар сувлари бор бир жойдир.

Фаркас, Фарқ, Собот, Куркас[112] — Сарушана ҳудудидаги шаҳарчалар, экинзорлари ва аҳолиси кўп.

Бутамон[113] — тоғ-дараларда жойлашган ноҳият, Сарушана ҳудудида. У уч қисмдан иборат: Ички Бутамон, Ўрта Бутамон ва Ташқи Бутамон. Бу экинзорлари кўп бир ноҳиятдир; дарвешлар жойи. Унинг қишлоқлари ва рустолари кўп. Тоғларида навшодир конлари кўп эрур.

Барғар[114] — Ўрта Бутамондаги ноҳият ва Дарёжа[115] [ҳам] унинг таркибига киради. Бухоро дарёси ана шу Дарёжадан оқиб боради, унга Ўрта Бутамонда ирмоқлар қўшилади.

Хўжанд[116] — шаҳар, шу номдаги ноҳиятнинг қасабаси эрур; экинзорлари кўп, одамлари мурувватли, у ерда анор кўп етиштирилади.

Фарғона — катта ва обод ноҳият, унда ноз-неъматлар фаровон эрур; тоғлар кўп, дашту шаҳарлари, оқар сувлари бор. Туркистоннинг эшигидир. У ерга кўплаб турк қуллар келтирилади. Тоғлари олтин, кумуш, мис, қўрғошин, навшодир, симоб, ёнартош, пойзаҳр тоши, магнит тоши ва [турли] минералларга бой; у ерда табархун ва антиқа дорилар тайёрлашда ишлатиладиган гиёҳлар бор.

Қадимда Фарғона подшоҳлари мухторият [ҳуқуқига эга] подшоҳлардан бўлганлар ва уларни деҳқон дейишган.

Чадғал[117] — Фарғонадаги ноҳият, тоғ-дараларда жойлашган; шаҳарчалари бор, қишлоқлари кўп. У ерда [в.24а] қўрғошин қазиб олинади. Маъданлар бор. Кўплаб қўй боқилади.

Ахсикат[118] — Фарғонанинг қасабаси, амир ва масъул аъёнларнинг қароргоҳи эрур; катта шаҳар. Хашарт

дарёси[119] бўйида жойлашган; тоғ этагида. Унинг тоғларида кумуш ва олтин конлари кўп. Одамлари мусалласни кўп ичади.

Воскат — Хўжанд ва Фарғона [вилоятлари] ўртасидаги чегара [жой]; экинзорлари кўп бир шаҳарча.

Яшўх — шаҳарча, у ердан симоб [қазиб] олинади.

Тамохас, Номанкохас — иккита шаҳарча, тоғ ёнбағрида жойлашган.

Сўх[120] — тоғда, Бутамон ва Фарғона оралиғидаги чегарада жойлашган; унинг олтмишта қишлоғи бор.

Авол[121] — тоғ этаги, у ерда қишлоқлар бор.

Бағаскон — Аволга қарашли [жой].

Хавоканд[122], **Риштон**[123], **Зандаромаш** — гавжум шаҳарчалар, экинзорлари кўп.

Қубо[124] — катта шаҳар, [бу] Фарғона ноҳиятидаги энг обод шаҳар эрур.

Ўш[125] — обод жой, ноз-неъмат кўп, одамлари жанговар эрур; тоғ этагида жойлашган. Бу тоғда қўриқчилар қўйилган, улар кофир туркларни[126] қайтариб турали.

Ўрашт, Хирсоб[127] — иккита шаҳарча, оқар сувлари, ялангликлари бор, ноз-неъмат бисёрдур, ҳавоси соғлом.

Ўзганд[128] — Фарғона билан Турк[лар ўлкаси] оралиғидаги чегарада жойлашган шаҳар. Унинг яқинидан иккита дарё [оқиб] ўтади: бирини Табоғар дарёси[129] дейдилар, Тибатдан бошланади; бошқа бирини Барсхон [дарёси][130] атайдилар, Халлухдан оқиб келади.

Хатлом[131] — шаҳарча, Хуросон амири Наср ибн Аҳмад[132] шу ерда туғилган экан.

Кашўкас, Поб[133] — иккита обод шаҳарча, экинзорлари кўп.

Мазкур шаҳарлар барчаси Фарғона ноҳиятига мансуб.

Бушт, Каласкон, Ярканд, Кўкас, Хушкоб — бир-бирига яқин жойлашган шаҳарчалар, экинзорлари кўп, одамлари дарвеш.

Шалот[134] — турклар жойлашган ноҳият.

Илоқ[135] — катта ноҳият, тоғ ва чўл оралиғида жойлашган. Аҳолиси кўп, экинзорлари бор, обод жой;

одамлари оддий. Унда шаҳар ва рустолар кўп. Рустолар аҳолисида кўпроқ оқ кийимлилар[136] одати бор, улар жанговар ва қатъиятли. Тоғларида кумуш ва олтин кони бор. Унинг ҳудуди Фарғона, Жадғал[137] ва Чоч ҳамда Хашарт дарёси билан туташ. Бу ноҳият ҳокимларини Илоқ деҳқони атайдилар, қадимда бу ноҳиятдаги деҳқонлар мухторият [ҳуқуқига эга] ҳокимлар эди.

Навкас[138] — Илоқнинг қасабаси; шаҳристони, қўрғони ва рабади бор. Уларнинг бир дарёси борким, уни Илоқ (дарёси)[139] дейдилар ва Навкас унинг бўйида жойлашган.

Куҳисим[140] — шаҳарча, тоғ ёнбағрида. Унинг тоғида кумуш кони бор.

Дахкас[141] — шаҳарча, унинг тоғидан маргимуш [қазиб] олинади.

Ямудлиғ[142], **Абрлиғ**[143], **Ийтулах, Алахжос**[144] — Фарғона билан Илоқ чегарасида жойлашган шаҳарчалар.

Сомисибрак[145] — кўркам ва обод шаҳарча.

Барфаксум, Ҳанах, Хос[146] — шаҳарчалар, экинзорлари кўп, аҳолиси кам.

Ғузжанд — кўркам ва ноз-неъмат тўкин шаҳарча.

Тукас[147] — шаҳарча, унда тўкин-сочинлик эрур.

Калашижак[148], **Хамбарак**[149], **Ардлонкас**[150], **Сатбағво**[151], [в.24б] **Нахноҳ**[152] — бир-бирига яқин жойлашган шаҳарчалар, экинзорлари ва оқар сувлари кўп. Ардлонкас ушбу шаҳарларнинг қасабасидир.

Курол[153], **Ғазак**[154], **Хайвол**[155], **Варзўл, Кабария, Бағравонак**[156] — бир-бирига яқин жойлашган кичик-кичик шаҳарчалардир, экинзорлари кўп; у ерда йилқи боқилади.

Абрадкас, Бағвикас, Фарнкас[157] — бир-бирига яқин жойлашган кичик-кичик обод шаҳарчалар, ноз-неъмат фаровон эрур.

Жабғўкас[158] — кўркам шаҳарча, қадимда Чочнинг лашкаргоҳи бўлган.

Шакокиб, Ёнжибос — иккита шаҳарча, кўркам ва обод [жойлардир], Илоқ [водийси]да жойлашган.

№ 74946

Тункат-Бухорнон[159] — қасаба; унинг Илоқ, Жадғал ва Чоч оралиғида ноҳиятлари, оқар сувлари бор; савдогарлар жойидир.

Ёлопон[160] — шаҳарча, ундан то Парак дарёси бўйигача [масофа бир] фарсанг; унда дирам зарб қиладиган сарой бор.

Чоч[161] — катта ва обод ноҳият; одамлари ботир, урушга шай ва бадавлат; ноз-неъмат мўл. У ерда камон, камон ўқи ва халанж чўпи[162] кўп тайёрланади. Қадимда унинг подшоҳлари мухторият [ҳуқуқига эга] подшоҳлар бўлганлар.

Бикас[163] — Чоч [вилояти]нинг қасабаси эрур, катта шаҳар, обод ва кўркам шаҳар, вилоят султонининг қароргоҳи шу ерда жойлашган.

Навижкас[164] — шаҳарча, Парак ва Хашарт дарёларида ишловчи қайиқ ҳайдовчилар ушбу [шаҳар]дандирлар.

Каржокас[165], **Таркўс**[166], **Хотункас**[167], **Дамъонкас**[168] — иккита кичик ва обод шаҳарча; Суғд ва Самарқандининг боргоҳи эрур; Фарғона ва Илоққа қарашли.[169]

Банокат[170] — Хашарт дарёси бўйида жойлашган, кўркам ва обод шаҳарча.

Харсанкат[171], **Харажкат(Чиначкат)**[172], **Штуркас**[173], **Сабкас, Нужокат**[174], **Канкарол** — Чоч вилоятидаги шаҳарчалар, уларда чочий камонлар тайёрланади; кўркам, ноз-неъмат бисёр, обод жойлардир.

Исбижоб[175] — мусулмонлар ва кофирлар [яшайдиган вилоятлар] чегарасида жойлашган ноҳият; Туркистон сарҳадидаги катта ва ободон жой; Туркистон ҳудудида нимаики ишлаб чиқарилса, ўша ерга келтирилади. Унда шаҳарлар, ноҳиятлар ва рустолар анчагина. У ерда кигиз тайёрланади ва [кўплаб] қўй [боқилади]. Бу ноҳиятнинг қасабаси Исбижоб номли шаҳардир. Бу катта ва ноз-неъматлар бисёр шаҳар бўлиб, султонининг қароргоҳи эрур. Турли бойликлари кўп; бутун дунё савдогарларининг тўпланган жойи эрур.

Соникас (Собаникас)[176] — кўркам, ноз-неъмат кўп, бой шаҳар.

Будаҳкас (Бузаҳкас)[177] — кўркам ва ноз-неъмат кўп шаҳарча.

Сутканд[178] — ноз-неъматли жой, дарё бўйида жойлашган; одамлари жанговар. Унда сулҳ тузган турклар яшайди, уларнинг қабилаларидан кўплар мусулмон бўлишган.

Бороб[179] — ноз-неъматли ноҳият, унинг қасабасини Кадир атайдилар. Одамлари жанговар ва ботир; савдогарлар жойи. Исбижоб билан дарё бўйи оралиғи [даги ерлар] Исбижобнинг, қисман эса Чоч, Бороб ва Кунждеҳнинг яйлови саналади. У ерда минг ўтовдан иборат сулҳ тузган турклар яшайди, улар мусулмон бўлганлар.

Саҳрон (Саброн)[180] — ноз-неъмат кўп шаҳар, Ғуз савдогарларининг [савдо қиладиган] жойи эрур.

Зарнўх — дарё бўйида жойлашган шаҳарча, обод, [бироқ] аҳолиси кам.

Сўнох[181] [в.25а.] — Боробга қарашли шаҳарча, ноз-неъмат кўп; у ерда яхши камонлар тайёрланади, [маълум қисмини] бошқа жойларга [сотувга ҳам] олиб кетишади.

Шулҳий[182], **Тарор**[183], **Таконкас**[184], **Фарункас, Миркий**[185], **Навикас**[186] — кичик шаҳарлардир, уларда мусулмонлар ва турклар [яшайди]; савдогарлар жойи. (Бу ерлар) Халлух[ҳудуди]нинг бошланиши эрур. Фарункас, Миркий ва Навикасда турклар кўп.

Мовароуннаҳр ҳудудидаги ноҳиятлар ва уларнинг шаҳарлари ҳақида сўз

Мовароуннаҳр ҳудуди тарқоқ жойлашган ноҳиятлардан иборат бўлиб, баъзиси унинг шарқида [бўлса], баъзи бири ғарбидадир. Мовароуннаҳрнинг шарқида Тибат ҳудуди ва Ҳиндустон, жанубида Хуросон ҳудуди [ястанган]; унинг ғарбида Чағониён ҳудуди ва шимолида эса Сарушана ҳудуди Мовароуннаҳр таркибига кирали.

Хуталон[187] — катта тоғлар бағридаги ноҳият, обод, экинзорлари ва аҳолиси кўп, ноз-неъмат мўл; унинг подшоҳи мухторият [ҳуқуқига эга] подшоҳлардан. Бу

ноҳиятнинг одамлари жанговар. Унинг ҳудудида Тибат томондаги [қисмида] вахший одамлар [яшайди]. Чўлларида ва тоғларида кумуш ва олтин конлари бор; у ерда кўплаб бедов отлар боқилади.

Ҳулбук[188] — Хуталоннинг қасабаси ва подшоҳ (ҳоким) нинг қароргоҳи эрур; бу шаҳар тоғ этагида жойлашган, аҳолиси ва рустолари кўп.

Нучоро — мустаҳкам шаҳар, икки дарё оралиғида жойлашган: бири — Харноб[189], иккинчиси — Жайҳун. Унинг бир ноҳияти бордурким, то Бадахшон ҳудудигача чўзилган ва уни Рустобек атайдилар. Бу шаҳарнинг бир томонидан Жайҳун[оқади], иккинчи томонида эса тоғ [қад кўтармиш]; ноз-неъматлар кўп жой. Хуталоннинг боргоҳи эрур.

Борвар (Порғар)[190] — обод шаҳар, экинзорлари ва аҳолиси кўп.

Борсорун, Мунк[191], **Намлиёт**[192] — кичикроқ шаҳарчалар, ноз-неъмат мўл ва обод; одамлари жанговар.

Вахш[193] — обод ноҳият, Вахшобнинг соҳилида жойлашган.

Ҳаловард[194] — Вахш[ноҳияси]нинг қасабаси эрур; экинзорлари ва рустолари кўп бир шаҳар бўлиб, одамлари мерган ва жанговардир.

Ливканд[195] — Вахшга қарашли; у ерда вахши қўйлар боқилади.

Жошт[196] — тоғ ва дараларда [жойлашган] ноҳият, Бутамон ва Хуталон оралиғида. Рустолари ва экинзорлари кўп. Бу ноҳиятнинг улуғларини Жошт деҳқонлари дейишади.

Бир гуруҳ одамлар бор, уларни *кумижликлар* дейишади, Хуталон ва Чаҳониён ҳудудида яшайдилар, ботир, жанговар ва қароқчисифат кишилардир; уларнинг [асосий] бойлиги қўй ва қуллардир. Қишлоқлари ва рустолари кўп, бироқ битта ҳам шаҳар йўқ. Чаҳониён ҳудудидагилари Шумон[197] билан Бишгирд (Вишгирд) оралиғида [жойлашган] Сайлокон [деб] аталувчи ноҳиятда яшайди; Хуталон ҳудудидагилари эса Намлиёт[198] ва Мунк оралиғида, тоғ этакларидаги даштларда, оқар сувлари

бор, яхши жойларда яшайди. Ҳар бир гуруҳ ўз ноҳиятининг амирига бўйсунади. Хуталон ва Чаҳониён амирлари кези келганда улардан ёрдам сўраб туришади.

Ганжина турклари — кичик гуруҳ, Хуталон ва Чаҳониён оралиғидаги тоғда[199] жойлашган бир дарада яшайди; жуда мустаҳкам жой. Улар ўғриликни касб қилиб олганлар, карвон таловчи [в.25б], сурбет ва чинакам қароқчилардир. Қароқчилик қилиш учун ўз ноҳиятларидан ўттиз ва қирқ фарсанг [узоққача] боришади. Уларнинг Хуталон ҳамда Чаҳониён амирлари билан алоқалари бор.

Дари Тибат (Тибат эшиги) — қишлоқ, у ерда тоғ баҳрига ўрнатилган бир эшик бор, унда мусулмонлар [қоровул] туриб бож оладилар ва йўлни қўриқлайдилар. Бу эшикдан чиққан [киши] Вахон ҳудудига қадам қўяди.

Рахтажаб — Вахондаги қишлоқ, унда оташпараст вахийлар (вахонликлар) яшайди.

Скошим[200] — шаҳар; [бу шаҳар жойлашган] ноҳиятнинг қасабаси Вахондир. Унда оташпарастлар ва мусулмонлар яшайди; Вахон [вилоятининг] подшоси ўша ерда туради. Унинг ҳудудида эгар учун жун ёпинчиқ ва [камон учун] вахоний ўқлар тайёрланади.

Хамдод[201] — унда вахийлар (вахонликлар)нинг бутхоналари мавжуд ва у ерда бир оз тибатликлар ҳам бор. Унинг сўл томонида бир қўрғон бор, унда тибатликлар яшайди.

Санглинж — тоғ этагида жойлашган; Бадахшон ёқути ва лаъли (конлари) ана шу тоғда. Кон яқинида иссиқ сувли кўл бор, суви шундай иссиққи, унга қўл уриб бўлмайди. Кондан то Тибаттача бир ярим кунлик йўлдир. Ундан ўттанингдан сўнг бир ноҳият [бор], унинг рустосини Малҳам атайдилар.

Самарқандоқ — катта қишлоқ, унда ҳиндулар, тибатликлар, вахийлар (вахонликлар) ва мусулмонлар яшайди. Бу ер сарҳад ва Мовароуннаҳр ҳудудининг охири саналади.

Булўр[202] — катта ноҳият; бу ноҳиятнинг бир подшоси бор ва у: "Биз қуёш фарзандимиз", — дейди ва

то қуёш чиқмагунча уйқудан турмайди. "Фарзанд отадан илгари турмаслиги керак", — дейди. Уни Булўр шоҳи аташади. Бу ноҳиятда туз йўқ, уни Кашмирдан келтирадилар.

Андарос — шаҳар, унда тибатликлар ва ҳиндулар яшайди. У ердан Кашмиргача икки кунлик йўл. Сурат (карта)да Рухуд ва Мўлтон орасида кўрсатилган уйлар ҳаммаси қишлоқлар ва карвон манзилгоҳларидир. Чўллар қуруқ, уларда ўт-ўлан оз.

Хоразм — Мовароуннаҳрнинг ғарбий [қисми] Хоразм ҳудудидан иборат.

Кож[203] — Хоразмнинг қасабаси, Ғўр Туркистонининг эшиги эрур; турклар, Туркистон, Мовароуннаҳр ва Хазарнинг боргоҳи ҳисобланади. савдогарлар [гавжум] жой. Унинг подшоси мухторият [ҳуқуқига эга] подшоҳлардан ва уни Хоразмшоҳ дейдилар. Ул жойнинг одамлари ботир ва жанговар. Фаровон шаҳардир. Унда ёстиқ жилди, қароканд, бўз, кигиз. камар ва пишлоқ (ёки қимиз) тайёрланади.

Хашмисан[204] — шаҳарча, савдогарлар [гавжум], тўкин-сочин жой.

Навжобон — шаҳар; унинг девори, темир дарвозалари, оқар сувлари бор, аҳолиси кўп.

Гургонж[205] — шаҳар, қадимда у Хоразмшоҳнинг мулки бўлган, ҳозир эса алоҳида подшоси бор ва унинг подшосини Гургонж амири дейдилар. Тўкин-сочин, бой шаҳар; Туркистоннинг эшиги ва савдогарлар (гавжум) жой эрур. У икки шаҳардан иборат — ички шаҳар ва ташқи шаҳар; одамлари жанговарлик ва мерганлик билан машҳур.

Кардиозхос, Базминия, Деҳ-Қаролкин[206] — учта шаҳарча, уларнинг аҳолиси кам, экинзорлари бор.

Кардар[207] — аҳолиси гавжум шаҳарча [в.26а], экинзорлари бор. Унда кўплаб [қоракўл] тери тайёрланади.

Хив[208] — шаҳарча, деворлари бор, Гургонжга қарашли.

Жанд, Хора, Деҳинав[209] — учта шаҳар, Чоч дарёси бўйида жойлашган; Хоразмдан ўн манзил ва Поробдан йигирма манзил масофада. Ғузларнинг подшоси қишда ана шу Деҳинавда яшайди.

ИЗОҲЛАР

1. **Хазар денгизи** — Каспий денгизи.
2. **Ғуз** — араб ва форс манбаларида этник атама — ғуз, хузз шаклида ҳам учрайди; қадимги туркий талаффузда — ўғуз. Ўғузлар — Марказий Осиёда яшаган туркий қабилалар. X асрда ўғузлар Сирдарёнинг қуйи оқимида ўз давлатларини туздилар ва бу давлат XI асргача, яъни қипчоқлар босқинигача мавжуд эди. "Ҳудуд ул-олам"да "Ғузлар [вилояти]", деганда Хоразмдан шимолда ва шимоли-ғарбда жойлашган ерлар назарда тутилган.
3. **Хазарлар** — кўчманчи туркий халқлар; VII—X асрларда Шимолий Кавказ ва Қуйи Волгабўйида Хазар хоқонлигини ташкил қилган. Каспий денгизининг шимолий ва шимоли-ғарбий соҳиллари Хазар хоқонлигига тегишли бўлган ва шу халқ номи билан "Хазар денгизи" деб аталган. "Ҳудуд ул-олам"да "Хазарлар" деганда Хазар хоқонлиги назарда тутилган.
4. **Озарбодгон** — Озарбайжон.
5. **...шаҳарларига** — "шаҳар" сўзи "Ҳудуд ул-олам"да кўпроқ "ҳудуд", "вилоят", "мамлакат" каби маъноларни англатиб келган.
6. **Гелон, Дайламон, Табаристон, Гургон** — Каспий денгизининг жанубий соҳилидаги вилоятлар.
7. **Хоразм денгизи** — Орол денгизи.
8. **Хоразмдан** — Хоразмнинг ўша вақтдаги пойтахти Кот шаҳри назарда тутилган (203-изоҳга қаранг).
9. **...бу тоғ** — Ҳималай, Тибет, Кунлунь тизмалари.
10. **...Чинистон** — асосан Хитой.
11. **...чўлгача** — Такла-Макон чўли.
12. **Туркистон** — IX—XI асрлар муаллифлари одатда Фарғона водийсидан жануби-шарқдаги ерларни "Туркистон" деб атаганлар; араб муаллифлари асарларида "Би-

лод ат-турк" (Турклар ўлкаси), деб қайд этилган. "Ҳудуд ул-олам"да ҳозирги Жанубий Қозоғистон, Қирғизистондан то Кошғаргача бўлган жойлар шу ном билан аталган.

13. **Иссиқкўл денгизи** — Иссиқкўл.
14. **Тўлас тоғи** — Талас Олатови тизмаси.
15. **Булўр** — 202-изоҳга қаранг.
16. **Самарқандоқ** — 21-бетга қаранг.
17. **Шакнон** — ҳозирги Шуғнон, Тожикистон ҳудуди.
18. **Вахон** — Вахон тизмаси.
19. **Бутамон** — 113-изоҳга қаранг.
20. **Сарушана** (матнда икки хил ёзилган: Сарушўна, Сарушана; манбаларда одатда "Ушрусана" ёки "Усрушана" шаклларида қайд этилган) — Туркистон ва Зарафшон тоғларида, ғарбда Нурота тоғларидан шарқда Қурама тоғларигача бўлган ораликда жойлашган вилоят.
21. **Тухористон** — Ўзбекистон ва Тожикистоннинг жанубий ҳамда Афғонистоннинг шимолий қисмини ўз ичига олган тарихий вилоят. Шимолда Ҳисор, жанубда Ҳиндикуш тоғлари, ғарбда Мурғоб ва Ҳерируд дарёлари, шарқда Помир тоғи билан чегараланган.
22. **Торикон** — ҳозирги Толиқон, Афғонистон ҳудудида.
23. **...тизмалар** — Банди Туркистон тизмасининг тармоқлари.
24. **...тизманинг** — Копетдоғ тизмаси.
25. **Харноб дарёси** — Бадахшон ва Порғар ораликида Панж дарёси икки тармоққа бўлиниб яна қўшилади. Харноб дарёси ана шу икки тармоқдан чап томондаги катта қисми бўлиши мумкин.
26. **...яна бир дарё** — Зарафшон дарёсининг ирмоқларидан бири.
27. **Порғар** — к.: Боргар.
28. **...яна бир дарё** — Кофарниҳон дарёси, Амударёнинг ўнг ирмоқларидан бири.
29. **Чағонруд** — Сурхондарё (Сурхон дарёси)
30. **Жайҳунга қуйилади** — бу ерда, Панж дарёсининг сўл ирмоғи бўлган Қундуз дарёси назарда тутилган.
31. **Ўзганд дарёси** — Сирдарёнинг юқори ирмоғи, Қорадарё.
32. **Халлух тоғи** — Фарғона ва Олой тизмалари. "Ҳудуд ул-олам"да "Халлух" мазкур жойнинг маъмурий номи сифатида ҳам қайд этилган.

33. **Хирсоб (Хуршоб) дарёси** — Куршоб дарёси, Қорадарёнинг ирмоғи, у ўз навбатида Сирдарёнинг асосий ирмоқларидан биридир.
34. **Ўш дарёси** — Оқбура дарёси.
35. **...ўша тоғдан** — бу ерда Фарғона ва Олой тизмалари назарда тутилган
36. **Қубо дарёси** — Қувасой.
37. **Қубо** — 124-изоҳга қаранг.
38. **Хатлом дарёси** — Норин дарёси, Сирдарёнинг йирик ўнг ирмоғи.
39. **Монисо тоғи** — Ўрта Тяньшань тизмалари.
40. **Ямо** — 1) Ўрта Тяньшань; 2) туркий қабила. X асрда улардан катта қисми Ўрта Тяньшань, асосан, Норин дарёси ҳавзасида яшаган. Қорахонийлар давлати таркибида; бир қисми XI асрда Мовароуннаҳрга ҳам кўчиб ўтган.
41. **Хатлом** — 131-изоҳга қаранг.
42. **Боб (Поп)** — 133-изоҳга қаранг.
43. **Парак дарёси** — Чирчиқ дарёси.
44. **Халлух тоғи** — бу ерда Чатқол тизмаси.
45. **Қалос девори** — кўчманчи қабилалар чопқинига қарши қурилган қадимий мудофаа девори; мазкур девор Тошкент шаҳридан шимолда ҳозирги Келес аҳоли масканн ёнидан ўтган.
46. **Чоч дарёси** — Сирдарё.
47. **Бухоро дарёси** — Зарафшон дарёсининг ўрта асрлардаги бир номи.
48. **Ўрта Бутамон (Буттамон)** — Зарафшон тизмаси.
49. **Балх дарёси** — ҳозирги номи Балхоб.
50. **Ҳирманд дарёси** — ҳозирги Ҳилманд (Гилманд) дарёси, Афғонистон ҳудудида.
51. **Гузгонон (Гузгоп, Жузжон, Жузжонон)** — Шимолий Афғонистондаги тарихий вилоят.
52. **Зираҳ денгизи** — ҳозирги Зирра шўрхоғи ва кўллари, Афғонистон ҳудудида.
53. **Марв дарёси** — ҳозирги Мурғоб дарёси.
54. **Марруд (Марварруд, Марвруд)** — Мурғоб дарёси бўйида жойлашган ўрта аср шаҳри. ҳозирги Марўчоқ қишлоғи, Афғонистон.
55. **Ҳири дарёси** — ҳозирги Ҳерируд дарёси (қуйи оқимида Тажан деб аталади), Афғонистон ҳудудидан бошланади ва Туркманистон ҳудудида дарё суви тўла суғоришга сарфланади.

56. **...қуриб қолади** — мавсумий оқар сувлар назарда тутилган.
57. **Марв** — ҳозирги Туркманистондаги Мари шаҳри яқинида мавжуд бўлган ўрта аср шаҳри.
58. **Бовард, Нисо, Фаров ва Деҳистон** — ҳозирги Туркманистоннинг жанубий қисмида жойлашган ўрта аср аҳоли масканлари.
59. **...Отил ҳудудигача** — Волга дарёси соҳилларигача.
60. **Отил дарёси** — Волга дарёси.
61. **Булғор** — X—XIV асрларда Волга дарёсининг ўрта ҳавзасида ташкил топган давлат.
62. **Хоразм ва Ғуз чўли** — ҳозирги Қорақум ва Қизилқум чўллари.
63. **...обод жойлар** — "Ҳудуд ул-олам"да "обод жойлар" деганда ўша даврда Шарқ мусулмон олами илм-фани учун маълум бўлган жойлар — Евроосиёнинг катта қисми ва Африканинг, асосан, экватордан шимолдаги қисми назарда тутилган.
64. **Халлух** — а) бошқача ёзилиши: харлух, қарлуқ. Қарлуқлар — туркий қабила; VIII асрда Турк хоқонлиги емирилгандан сўнг шуҳрат топди. Қарлуқлар Ўрта Осиёдан Хитойга борадиган карвон йўли бўйлаб Еттисувда истиқомат қилишган. X асрда Қорахонийлар давлати таркибига кирганлар, 960 йили исломни қабул қилдилар (қ. Халлух тоғи); б) жой номи.
65. Одатда "**купорос**" деб темир, мис, чўян купоросларини назарда тутилган. Матнда кейинги санаб ўтилгани маргимуш бўлганлиги учун, бу ерда рух купороси ҳақида гап боради, дейиш мумкин. Чўян ва рух купоросларининг таркиби бир хил.
66. **...подшоҳининг** — бу ерда Араб халифалиги таркибига кирган Сомонийлар давлати назарда тутилган; "Ҳудуд ул-олам" ёзилган пайтда бу давлатни ал-Амир ал-Ризо Нуҳ II (365/976 — 387/997) бошқарган.
67. **...ўраб олинган** — бу ерда Каспирак мудофаа девори назарда тутилган. Қадимда деҳқончилик ерларини кўчманчи қабилалар босқинидан асраш учун ўтроқ аҳоли мудофаа деворлари яратганлар. Улардан энг мустаҳкам қурилгани Буюк Хитой деворидир.
68. **Муъкон (Мувкон)** — ўрта асрларда Бухоро яқинида, ғарбда жойлашган шаҳарча.

69. **Хужодий** — ўрта асрларда Бухоро яқинида, ғарбда, Пайканд шаҳрига борадиган йўл ёнида жойлашган шаҳарча. Ҳозир сақланмаган.
70. **Дандўпа (Зандуна, Зандана)** — ҳозирги Зандон қишлоғи, Ромитан тумани ҳудудида, Бухоро вилояти.
71. **Бўмикас (Бўмижкас, Нумижкас, Нумижкат)** — унинг ўрни ҳозирги Вобкент шаҳри яқинида бўлган, Бухоро вилояти. Жазғанкас (Харжанкас бўлиши мумкин) — ўрта асрларда Бухородан ғарброқда жойлашган шаҳарча.
72. **Мадёмижкас** — ўрта асрларда Кармина яқинида, ғарбда жойлашган шаҳарча. Ҳозир сақланмаган.
73. **Жазғанкас** (матнда ёзилишини Харжанкас деб ҳам ўқиш мумкин) — ўрта асрларда Бухоро яқинида, ғарбда жойлашган шаҳарча.
74. **Фараб** — Амударёнинг ўнг соҳилида, Амул шаҳри (ҳозирги Чоржўй) рўпарасида жойлашган ўрта аср шаҳри; унинг ўрни ҳозирги Фороб темир йўл станцияси яқинига тўғри келади, Бухоро вилояти.
75. **Байканд (Пайканд)** — ўрта асрларда Бухоро вилоятидаги йирик шаҳар ва машҳур савдо маркази. Сомонийлар давлати инқирозидан сўнг харобага юз тутди. Бухородан 44 км жануби-ғарбда жойлашган. Ҳозирги пайтда харобалари Пайканди Кўҳна номи билан маълум.
76. **Гурхонлар** — "Ҳудуд ул-олам" матнидаги "У ерда гурхонларнинг Бухородан келтириб (дафн этилган жасадлари узра қурилган) гумбаз (дахма)лар бор", — деб ёзилган сўзлар кейинги даврга, XII асрга тегишлидир ва кейинги таҳрир ёки нусха кўчириш жараёнида киритилган бўлиши мумкин. Зеро "гурхон" деб одатда Қорахитойларнинг ҳукмдорларини айтганлар. Қорахитойлар эса Бухорони 1141 йилда босиб олганлар.
77. **Суғд** — қадимда ва ўрта асрларда Зарафшон ва Қашқадарё ҳавзаларида жойлашган вилоят. Тожикистоннинг шимолий ҳудудлари ҳозирда Суғд вилояти деб номланган.
78. **Тавовис** — X аср муаллифларидан Истахрий ва Ибн Ҳавқал уни обод шаҳар деганлар. Ҳофизи Абру (XV аср) эса фақат харобалари сақланганлиги ҳақида ёзган. Шунга кўра, Тавовис шаҳарчаси Чингизхон қўшинларининг босқини пайтида вайрон қилинган, деб хулоса қилиш мумкин. Тавовис харобалари Қизилтепа темир

йўл бекати яқинида топилган ва уларни "Шаҳри вайрон" дейдилар.

79. **Кармина** — ҳозирги Кармана шаҳри, Навоий вилоятидаги Кармана туманининг маркази.

80. **Дабусий** — ўрта асрлардаги Дабусийнинг ўрни Самарқанд вилоятидаги Зиёуддин темир йўл бекатидан шарқда, деб аниқланган.

81. **Рабинжан** — шаҳарча ўрни ҳозир Рамижантепа деб аталади, Каттақўрғон тумани ҳудудида, Самарқанд вилояти.

82. **Кушоний (Кушания)** — Кушонота манзилгоҳи, Каттақўрғон тумани Самарқанд манзилгоҳи.

83. **Иштихан** — "Ҳудуд ул-олам"да "Истихан" ва "Иштихан" шаклларда берилган; ҳозирги Иштихон, Самарқанд вилоятида.

84. **Фарнкас** — ҳозирги Паринкант, Самарқанддан ғарбда, Иштихонга кетадиган йўналишда жойлашган.

85. **Дарон** — Истахрий эслатиб ўтган Вазар аҳоли маскани бўлиши мумкин, Самарқанддан икки фарсах узоқликда.

86. **Бухоро дарёси** — 47-изоҳга қаранг.

87. **Вараксар** (матнда Вазаксар шаклида ҳам ёзилган) — бу шаҳарчанинг ўрни Дарвом канали бошланишида аниқланган.

88. **Банжикас** (Панжикас, Панжикат) — ҳозирги Тожикистон ҳудудидаги Панжикент шаҳри, шу номдаги ноҳия маркази.

89. **Каш** (Кеш) — қадимги Кеш, ҳозирги Китоб шаҳри ўрнида бўлган, IX—X асрларда ҳозирги Шаҳрисабз ҳудудида ривожланган.

90. **Навқат-Қурайш** — бу шаҳарчанинг ўрни Камайтепа яқинида аниқланган, Қашқадарё вилояти.

91. **Нахшаб** — "Ҳудуд ул-олам"да қайд этилган Нахшаб харобаларининг ўрни Шуллуктепа дейилади. Қарши шаҳридан 8 км шимоли-ғарбда, Қашқадарё вилояти.

92. **Сўнах** — X—XII асрлар араб тилидаги манбаларда "Сўбах" ва "Сўнаж" шаклларида ёзилган. Унинг ўрни тахминан Ғузор яқинидаги Ўликтепага тўғри келади, Қашқадарё вилояти.

93. **Базда** — тахминан ҳозирги Фазли қишлоғи, Қашқадарё вилоятининг Нишон туманида. Шарафиддин Али Яздийнинг "Зафарнома" асарида "Кўҳна Фазд" шаклида берилган.

94. **Касба** — Қарши шаҳридан 40 км ғарбда жойлашган Касбитепа, ҳозирги Касби қишлоғининг ўрни, Қашқадарё вилояти.

95. **Тирмиз** — ҳозирги Термиз.

96. **Дорзангий** — Унинг ўрни ҳозирги Жарқўрғон туман марказининг жануби-ғарби яқинида қайд этилган.

97. **Чакониён** — унинг ўрни ҳозирги Денов шаҳридан 6 км жанубий-ғарбда Қизилсувнинг Сурхондарёга қуйилиш жойида жойлашган. Бадрачтепада аниқланган.

98. **Босунд** — ҳозирги Бойсун тумани маркази, Сурхондарё вилояти ҳудудида.

99. **Дигар** — тахминан ҳозирги Регар (Турсунзода шаҳри), Тожикистон ҳудудида.

100. **Ниҳом дарёси** — Шеркент дарёси, Сурхондарёнинг ўнг ирмоғи.

101. **Ҳамворон** — унинг ўрни тахминан ҳозирги Шаҳринав шаҳри яқинида аниқланган, Тожикистон ҳудудида.

102. **Касавон дарёси** — Қоратоғ дарёси.

103. **Шумон** — ҳозирги Ҳисор қўрғони, Тожикистон ҳудудида.

104. **Афризон** — Истахрий қайд этишича, Шумон билан Вишжирд (Вишгирд) орасида жойлашган шаҳарча.

105. **Вишгирд** — Тожикистонда, аниқроғи, Файзобод яқинидаги Саримозор қишлоғи ўрнида, деб аниқланган. "Ҳудуд ул-олам" матнида "Бишгирд" шаклида ҳам учрайди.

106. Бу шамол Ҳисор водийсига ҳам чиқади ва уни маҳаллий аҳоли "Элок шамол" дейди.

107. **Сарушана (Ушрусана, Усрушана)** — Туркистон ва Зарафшон тоғларида, ғарбда Нурота тоғларидан шарқда Қурама тоғларигача бўлган оралиқда жойлашган вилоят. Ҳозирги вақтда мазкур ҳудудда жойлашган Ўратепа ноҳиясининг маркази Истаравшан деб аталади.

108. **Зомин** — ҳозир шу номдаги аҳоли маскани, Зомин туманининг маркази, Жиззах вилояти.

109. **Чарқон** — унинг ўрни ҳозирги Ғаллаорол темир йўл бекати атрофида, деб аниқланган.

110. **Дизак** — ҳозирги Жиззах, шу номдаги вилоят маркази.

111. **Навинжкас** (баъзи манбаларда **Бунжикас**) — ҳозирги Ўратепа ўрнида қайд этилган қадимий шаҳар, Тожикистон ҳудудида.

112. Бу аҳоли масканлари қуйидагича аниқланган: Фаркас — Варат; Гарк (Газак) — Газандарак; Сабат — Эски Савот; Куркас — Куркат.
113. **Бутамон** (Буттамон, Буттам) — Туркистон ва Зарафшон тизмаларининг ўрта қисмида жойлашган табиий-тарихий вилоят. **Ўрта Бутамон** — Зарафшон тизмаси
114. **Варвар** (Парвар; ҳозирги маҳаллий талаффузда Фалвар) — Айний поҳиясидаги аҳоли маскани, Тожикистоннинг Суғд вилоятида.
115. **Дарёжа** — Зарафшон дарёсининг юқори қисми.
116. **Хўжанд** — Хўжанд шаҳри, ҳозирги Суғд вилоятининг маъмурий маркази, Тожикистон ҳудудида.
117. **Чадвал** — ҳозирги Чатқол тизмаси (Ғарбий Тяньшанда).
118. **Ахсикат** — Сирдарё бўйидаги ўрта аср шаҳри; унинг харобалари Наманган вилоятидаги Задарё туманининг Ахси қишлоғида.
119. **Хашарт дарёси** — Сирдарё.
120. **Сўх** — ҳозирги Сўх қишлоғи, Фарғона вилояти Риштон туманида.
121. **Авол** — Аввал қишлоғи, Марғилон яқинида, Фарғона вилояти ҳудудида.
122. **Хавоканд** — ҳозирги Қўқон шаҳри.
123. **Риштон** — шу номли аҳоли маскани, Фарғона вилоятида.
124. **Қубо** — Қува, Фарғона вилоятидаги шаҳар.
125. **Ўш** — ҳозирги Ўш, Қирғизистондаги Ўш вилоятининг маркази.
126. **...кофир турклар** — ўша пайтда исломга кирмаган турки элатлар назарда тутилган.
127. **Ўрашт, Хирсоб (Хуршоб)** — Куршоб дарёси бўйида жойлашган ўрта аср аҳоли масканлари.
128. **Ўзганд** — Қирғизистондаги ҳозирги Ўзганд шаҳри. "Ҳудуд ул-олам"да Ўзганд яқинидан оқиб ўтадиган иккита дарё деганда ҳозирги Қорадарёнинг ирмоқлари — Табоғар ва Барсхон дарёлари назарда тутилган.
129. **Табоғар дарёси** — Тар дарёси.
130. **Барсхон (дарёси)** — Заргар дарёси.
131. **Хатлом (Хайлом)** — тахминан ҳозирги Тўқтоғул сув омбори ёнида, Кетмонтепа маскани (яна қаранг: 40, 41-изоҳлар).
132. **Наср ибн Аҳмад Сомоний** — Наср I ибн Аҳмад (864—897); 875 йилдан Мовароуннаҳр амири, Сомонийлар сулоласига мансуб ҳукмдор. "Ҳудуд ул-олам"да "Хуросон ҳокими" дейилишига сабаб, Хуросон ва Мовароуннаҳр Араб халифалиги таркибида битта сиёсий-маъмурий бирлик саналарди ва бу аньана Сомонийлар давлатида ҳам дастлабки пайтларда давом этган.

133. **Поб (Поп)** — ҳозирги Поп, Ўзбекистоннинг Наманган вилоятидаги Поп туманининг маркази.
134. **Шалот (Шакот, Шикит)** — унинг ўрни Мойлисой шаҳри яқинида бўлган, Қирғизистон ҳудудида.
135. **Илоқ** — Оҳангарон водийси, Тошкент вилояти ҳудудида.
136. **Оқ кийимлилар** — Мовароуннаҳрда Муқанна (Ҳошим ибн Ҳаким) бошчилигида Араб халифалигига қарши кўтарилган қўзғолон (775—783); қўзғолончилар оқ кийимда бўлганликлари сабабли, уларни шундай атаганлар. Бу ҳаракат тарихда Муқанна қўзғолони номини олди.
137. **Жадвал** — бу ном илгарироқ "Чадвал" шаклида келган эди.
138. **Навкас (Нукас, Нукат, Тункат)** — Ўрта асрлардаги Тункат шаҳри, унинг ўрни Оҳангарон дарёси ҳавзасида, Олмалиқ яқинида қайд этилган, Тошкент вилоятида.
139. **Илоқ дарёси** — Оҳангарон дарёси, Тошкент вилояти ҳудудида.
140. **Куҳисим** — Нишбошсойнинг бўйида, Қурама тоғлари этагида жойлашган ўрта аср аҳоли маскани. Ҳозирги аҳоли қадимги шаҳар ўрнини Қўрғонтепа дейди.
141. **Дахкас (Дахкет)** — Оҳангарон дарёси водийсининг юқори ҳавзасида жойлашган энг баланд тоғ манзилгоҳи. Дукентсойнинг ўнг соҳилида; ҳозир у ерда Дукент қишлоғи бор.
142. **Ямудлиг (Намудлиг)** — харобалари Ангрен шаҳрининг шимолий чеккасида топилган, Тошкент вилояти ҳудудида.
143. **Абрлиг** — харобалари Оҳангарон дарёсининг чап соҳилида, Оқчасойнинг этагида Аблиқ қишлоғида топилган, Тошкент вилояти ҳудудида.
144. **Алахжос** — изоҳ матнинг ўзида берилган.
145. **Сомисибрак** (Самсирак) — ҳозирги Бўка шаҳри ўрнида бўлган, Тошкент вилояти ҳудудида.
146. **Хос** — қолдиқлари Жумабозор аҳоли маскани ҳудудидаги Далварзинтепада қайд этилган, Тошкент вилояти Бекобод тумани ҳудудида.

147. **Тукас (Тукат)** — унинг қолдиқлари Олмалиқ шаҳри яқинидаги Қўлота қишлоғи ёнида қайд этилган.
148. **Калашижак** — Сижжак қишлоғи, Тошкент вилоятида.
149. **Хамбарак** — Хумсон қишлоғи, Тошкент вилоятида.
150. **Ардлонкас** — Бурчмулла, Тошкент вилоятида.
151. **Сатбаґво** — Боғистон қишлоғи, Тошкент вилоятида.
152. **Нахноҳ** — Нанай қишлоғи, Тошкент вилоятида.
153. **Курол (Кижол)** — ҳозирги Ғижол қишлоғи, Тошкент вилоятида.
154. **Ґазак** — Ґазалкент, Тошкент вилоятида.
155. **Хайвол** — бу топоним ҳозирги вақтда Қайроқсой шаклида сақланиб колган, Оқсоқотасойнинг ирмоғи, Тошкент вилоятида.
156. **Варзўл, Кабарня, Баґравонак** — бу учала шаҳарча, шунингдек, юкорида қайд этилган Курол, Ґазак, Хайвол шаҳарчалари ҳозирги Оқсоқотасой водийсида бўлган, Тошкент вилояти Бўстонлиқ тумани ҳудудида.
157. **Фарнкас** — ҳозирги Паркент шаҳри (Эшқўрғон манзилгоҳи). Абрадкас ва Баґвикас ҳозирги Намданак ва Заркент аҳоли масканлари бўлиши мумкин, Тошкент вилояти ҳудудида.
158. **Жабґўкас** — Тошкент шаҳрининг шимоли-шарқий қисмидаги Оқота манзилгоҳи.
159. **Тункат-Бухорнон** — Илоқ манзилгоҳи, Олмалиқ яқинида: Тошкент вилояти.
160. **Ёлопон** — Қорасув каналининг ўнг соҳилида жойлашган Қулқоратепа манзилгоҳи.
161. **Чоч** — Тошкент вилояти.
162. **Халанж чўпи** — "халанж" сўзи илмий адабиётда арчагул (вереск) деб изоҳланган. Бироқ мазкур матнда "халанж чўпи" деганда тол новдаси назарда тутилган, ундан одатда сават тўқилган.
163. **Бикас (Бишкат)** — бу шаҳар ўз вақтида ҳозирги Тошкентнинг Эски шаҳар қисмида жойлашган эди.
164. **Навижкас (Навижкат)** — Хонобод манзилгоҳи. Тошкентдан жанубда.
165. **Каржокас (Харжанкат, Харганкат)** — Чирчиқнинг чап соҳилида, ҳозирги Хўжакент ўрнида жойлашган шаҳар.
166. **Таркўс** — Тошкентдан 42 км узоқликда, Чирчиқнинг ўнг соҳилида. Паргостепа қишлоғидаги Паргостепа манзилгоҳи.

167. **Хотункас (Хотункат)** — Дўрмон қишлоғидан 4 км жанубдаги Тўғайтепа манзилгоҳи, Тошкент вилоятида.
168. **Дамъонкас (Данфаґанкат)** — Янгийўл темир йўл бекатидан 4 км шарқда, Ниёзбоши қишлоғи яқинидаги Йўғонтепа манзилгоҳи, Тошкент вилоятида.
169. Санаб ўтилган тўртта шаҳардан иккитаси назарда тутилган бўлиши керак.
170. **Банокат** — шаҳар II асрда ҳам бўлган, мўғуллар истилоси чоғида (XIII аср) вайрон қилинган, Амир Темур томонидан қайта барпо этилиб, Шоҳрухия номини олган. Унинг қолдиклари Сирдарёнинг ўнг соҳилида ҳозир ҳам сақланган.
171. **Харсанкат** — Тошкент вилоятининг Оққўрғон туманидаги Қанқа манзилгоҳи.
172. **Харажкат (Чиначкат)** — Чиноз шаҳри (Чиноз манзилгоҳи).
173. **Штуркас** — Янгийўл тумани, Пахта темир йўл бекати яқинидаги Эски Тошкент манзилгоҳи.
174. **Нужокат (Нажокас, Унжакат)** — Улжакат қишлоғи (ҳозирги Гул қишлоғи, Қуйи Чирчиқ тумани), Тошкент вилоятида.
175. **Исбижоб (Исфижоб)** — ҳозирги Сайрам, Қозоғистон ҳудудида.
176. **Соникас (Субоникас, Усбоникас, Арусбоникат)** — Ёқут уни Исфижобга қарашли дейди, унинг ўрни Жувонтепа манзилгоҳига тўғри келади, ҳозирги Мамаевка қишлоғи яқинида. Бошқа маълумотларга қарагацда, Шўртўбе манзилгоҳи, Тамерлановка ва Мамаевка қишлоқлари орасида жойлашган; бу топонимни Арис дарёсининг номидан ҳам дейишади.
177. **Будаҳкас (Бузаҳкас)** — Истахрий асаридаги маълумотга кўра, бу шаҳар Исфижоб ва Тароз оралиғида жойлашган, унинг ўрни Қазатлиқ манзилгоҳига тўғри келади.
178. **Сутканд (Сюткенд)** — Сюткенд манзилгоҳи, Сирдарёнинг ўнг соҳилида. Арис дарёси қуйилиш жойидан 200 км юқорида.
179. **Бороб (Фароб)** — Ёқут Ҳамавий ёзишича, унинг маркази Ўтрор бўлган. **Ўтрор** — Сирдарё соҳилидаги Арис дарёси қуйилишида жойлашган қадимги шаҳар; XV асрда ҳам Ўтрор деб аталган; ҳозирги Ўтрор манзилгоҳи, (Амир) Темур темир йўл бекати яқинида.

180. **Сахрон (Саброн)** — Саврон манзилгоҳи Қоратов ва Сирдарё оралиғида.
181. **Сўнох** — ҳозирги Сиғноқ бўлса керак.
182. **Шулҳий (Шулжи; Шалжи)** — Садирқўрғон манзилгоҳи, Тароздан жануби-шарқда, Талас дарёсининг чап соҳилида жойлашган.
183. **Тарор (Тароз)** — Қозоғистондаги ҳозирги Тароз шаҳри.
184. **Таконкас (Текабрет)** — Шулжидан шарқдаги Оқтепа I манзилгоҳи. Талас дарёсининг юқори ҳавзасида, ўнг соҳилида; Талас шаҳри қаршисида.
185. **Миркий (Мерке)** — Бишкек (Қирғизистон пойтахти) автомобиль йўлидаги тураржой.
186. **Навикас (Навокат)** — Орловка, Бишкекдан Иссиқкўлгача борадиган автомобиль йўли ёқасида.
187. **Хуталон** (бу ерда матнда "Хатулон" шаклида ёзилган) — Панж ва Вахш дарёлари орасидаги вилоят, Тожикистондаги ҳозирги Хуталон вилояти.
188. **Ҳулбук** — баъзи тадқиқотларда Кўлобдан жанубда, ҳозирги Ҳулбоғ яқинида; бошқа маълумотларга кўра, Ҳулбук Хиштгепа шаҳарчаси яқинидаги Қурбон-Шаҳид қишлоғи яқинида бўлган.
189. **Харноб** — ал-Истахрий асарида: "Жарёба", ал-Яъқубий асарида: Банжҳир (Панжҳир).
190. **Борғар (Парғар, Фарғар)** — Пархор (Фархор).
191. **Мунк** — Ховалинг ноҳиясидаги Шаҳри-Минг манзилгоҳи; бошқа маълумотларга кўра, бу шаҳар Кичи (**Кичик**)**Сурхоб** соҳилида, ҳозирги Балжувон ўрнида бўлган.
192. **Намлиёт** (ёки **Тамлиёт**) — ҳозирги Тутқовул қишлоғидаги Тутқовул манзилгоҳи.
193. **Вахш** — манбаларда Хуталон билан бирга келтирилади, "Хуталон ва Вахш" шаклида учрайди; ҳозир Хатлон вилояти таркибида, Тожикистон.
194. **Ҳаловард** — тадқиқотларга кўра, Тожикистондаги Қўрғонтепа шаҳри ўрнида бўлган.
195. **Ливканд (Ливаканд)** — Қўрғонтепадан ғарбда Сангтўда қишлоғи ёнида бўлган, Тожикистон.
196. **Жошт** — Зарафшон тизмасидан жанубда Вахш дарёсигача бўлган ҳудуд назарда тутилган.
197. **Шумон** — бу ерда тахминан Кофарниҳон дарёсининг юқори ҳавзаси назарда тутилган.
198. **Намлиёт (Тамлиёт)** — Тутқовул қишлоғи (192-изоҳга қаранг).

199. ...**тоғда** — Боботоғ тизмаси.
200. **Скошим** — Ишкошим.
201. **Хамдод** — Ҳозирги Хандуд қишлоғи, Панж дарёсининг чап соҳилида, Афғонистон ҳудудида.
202. **Булўр** — (бошқача ёзилиши: Балур, Балор, Балуристон, Болористон) Афғонистоннинг шимоли-шарқий қисмига тўғри келади. Мирза Муҳаммад Ҳайдар "Тарихи Рашидий" номли асарида (XVI аср) Балуристон шарқда — Кошғар ва Ёрканд, шимолда — Бадахшон, ғарбда — Кобул ва Ламғон, жанубда — Кашмир билан чегараланишини ҳамда бу ўлка бошдан оёқ тоғлардан иборатлигини таъкидлаб ўтган.
203. **Кож** (тўғриси: Кос, яъни Кот) — Жанубий Хоразмнинг IX — X асрлардаги пойтахти, ҳозирги Беруний шаҳри, Қорақалпоғистон Республикаси ҳудудида.
204. **Хашмисан** — ҳозирги Шовот яқинида бўлган, Хоразм вилояти.
205. **Гургонж** — арабча манбаларда "Журжония", мўғул ва туркий талаффузда кейинчалик "Урганч" деб аталган. Туркманистондаги ҳозирги Кўҳна Урганч харобалари.
206. Бошқача ёзилиши: **Кардаранхас, Медминия (ёки Медкаминия)**, **Баратакин** қишлоғи — Амударёнинг қуйи ҳавзасидаги аҳоли пунктлари.
207. **Кардар** — Чимбой ёки Хайвонқала.
208. **Хив** — Хива.
209. **Жанд** — Жонқала манзилгоҳи; **Деҳинав** — Жанкент манзилгоҳи — учала қала-шаҳар ҳам Сирдарёнинг қуйи ҳавзасида бўлган.

ЖОЙ НОМЛАРИ КЎРСАТКИЧИ

Аблиқ қишлоқ — 31
Абрадкас, 17, 32
Абрлиғ, — 17, 31
Аввал, қишлоқ — 30
Авол, — 16,30
Алахжос — 17, 31
Амударё — 8, 10, 24, 27, 35,
Амул, шаҳар — 27
Ангрен — 31
Андарос — 22
Араб халифалиги — 26, 31
Ардлопкас — 17, 32
Арис дарёси — 33
Армон — 12
Афризон — 14, 29
Африка — 26
Афғонистон — 24, 25, 35,
Ахси, қишлоқ — 9, 15, 30
Ахсикат — 9, 15, 30
Бадахшон — 7, 20, 21, 24, 35
Бадрачтепа — 29
Базда — 13, 28
Базминия — 22
Байканд — 9, 12, 27
Балжувон — 34
Балор — 35
Балур — 35
Балуристон — 35
Балх — 7, 9, 10, 14, 25
Балх дарёси — 9, 25
Балхоб — 25
Банди Туркистон тизмаси — 24
Банжикас — 13, 28
Банжхир — 34
Банокат — 9, 18, 33
Баракдар — 10
Бароб — 33
Барфаксум — 17
Барғар — 15, 30
Бағаскон — 16
Бағвикас — 17, 32
Бағравонак — 17, 32
Бағшўр — 8
Бекобод тумани — 31
Берунгий — 35
Бикас — 18, 32
Билод ат-турк — 23
Бишкат — 32
Биштирд — 20, 29
Бишин — 10
Бишкек — 34
Боб — 9, 25,
Боботоғ тизмаси — 34
Бовард — 8, 10, 26
Бойсун тумани — 29
Болористон — 35
Бомиён — 9
Борғар — 20, 24, 34
Бороб — 19
Борсорув — 20
Босунд — 14, 29

Боғистон, қишлоқ — 32
Бузахкас — 19, 33
Булўр — 7, 8, 21, 24, 35
Булғор — 10, 26
Бунжикас — 29
Бурчмулла — 32
Буст — 9
Бутамон — 7, 9, 15, 16, 20, 24, 25, 30
Буттам — 30
Буттамон — 25, 30
Бухорнон — 17, 32
Бухоро — 7, 9, 11, 13, 14, 15, 25, 26, 28
Бухоро вилояти — 27
Бухоро дарёси — 13, 15, 25, 28
Бушанг — 7
Бушт — 16
Бўмикас — 27
Бўстонлиқ тумани — 32
Вазар аҳоли маскани — 28
Вазасар — 28
Вальолиж — 8
Варасар — 28
Варзўл — 17, 32
Вахон — 7, 8, 21, 24
Вахон тизмаси — 24
Вахш — 8, 20, 34
Вахшоб — 8, 20
Вишгирд — 14, 20, 29
Вишжирд — 29
Волга дарёси — 26
Воскат — 16
Газак — 30
Газацдарак — 30
Ганжина — 21
Ганжкас — 12
Гелон — 6, 23
Гилманд — 25
Гиранг — 10
Гузгон — 3, 7, 9, 25
Гузгонон — 7, 9, 25
Гул қишлоғи — 33
Гургон — 6, 8, 22, 23
Гургонж — 22, 34
Дабусий — 12, 28
Дайламон — 6, 23
Далварзинтепа — 31
Дамъонкас — 18, 33
Дандўна — 12, 27
Данфағанкат — 33
Дарёжа — 7, 9, 15, 30
Дари Тибат (Тибат эшиги) — 21
Дарон — 12, 28
Дарғом дарёси — 8
Дарғом канали — 28
Дахкас — 17, 31
Дахкет — 31
Денов, шаҳар — 29
Деҳинав — 22, 35
Деҳистон — 10, 26
Деҳ-Қаролкиш — 22
Дигар — 14, 29
Дизак — 15, 29
Дизи Ҳинаф — 10
Дорзангий — 14, 29
Дукент, қишлоқ — 31
Дукентсой — 31
Дурғуш — 9
Дўрмон, қишлоқ — 32
Ёлопон — 18, 32
Ёнжибос — 17
Жабғўкас — 17, 32
Жавора — 8
Жадгал — 17, 18, 31
Жазманкас — 12, 27
Жайҳун — 8, 10, 12, 20
Жайҳун дарёси — 8, 10
Жанд — 9, 35
Жанкент манзилгоҳи — 35
Жанубий Хоразм — 35
Жанубий Қозоғистон — 24
Жарманкон — 13

Жарқўрғон — 29
Жиззах — 29
Жонқала манзилгоҳи — 35
Жошт — 7, 20, 34
Жузжон — 3, 25
Жузжонон — 3, 25
Жумабозор — 31
Задарё тумани — 30
Зайнур — 14
Зандана — 27
Зандаромаш — 16
Зандон, қишлоқ — 27
Зандуна — 27
Зарафшон — 24
Зарафшон дарёси — 12, 24, 25, 27, 30
Зарафшон тизмаси — 25, 30, 34
Зарафшон тоғлари — 24
Заргар дарёси — 30
Заркент — 32
Зарнўх — 19
Зиёуддин темир йўл бекати — 28
Зирах денгизи — 10, 25
Зирра шўрхоги — 25
Зомин — 14, 29
Зомин тумани — 29
Ийтулах — 17
Илоқ — 16, 17, 32
Илоқ дарёси — 31
Исбижоб — 18, 19, 33
Искўк денгизи — 6, 24
Иссиққўл — 24, 34
Истаравшан — 29
Истихан — 12, 28
Исфижоб — 33
Исфизор — 7
Ички Бутамон — 15
Иштихан — 12, 28
Иштихон — 28
Йўғонтепа манзилгоҳи — 33
Кабария — 17, 32
Кадир — 19
Каласкон — 16
Калашижак — 17, 32
Камайтепа — 28
Канкарол — 18
Каппирак мудофаа девори — 26
Карднозхос — 22
Каржокас — 18, 32
Кармана тумани — 28
Кармина — 12, 27, 28
Касба — 13, 29
Касби, қишлоқ — 29
Касбитепа — 29
Каспий денгизи — 23
Каттақўрғон тумани — 28, 29
Каш — 13, 28
Кашмир — 7, 22, 35
Кашўкас — 16
Келес — 25
Кетмонтепа маскани — 30
Кеш — 28
Кижол — 32
Китоб — 3, 28
Кичи-Сурхоб — 34
Кобул — 4, 35
Кож — 22
Копетдоғ тизмаси — 24
Кот — 23, 35
Кофарниҳон дарёси — 24
Кошғар — 24, 35
Куйжиён — 8
Кунждех — 19
Кунлунь тизмалари — 23
Куркас — 15, 30
Курол — 17, 32
Куршоб дарёси — 25, 30
Куҳисим — 17, 31
Кушания — 28
Кушоний — 12, 28
Кушонота манзилгоҳи — 28

Кўкас — 16
Кўлоб — 34
Кўҳна Фазд — 28
Ламғон — 35
Ливаканд — 34
Ливканд — 20, 34
Лўкар — 10
Мадёмижкас — 12, 27
Мадр — 8, 9
Малҳам — 21
Мамаевка, қишлоқ — 33
Марв — 10, 26
Марв дарёси — 10, 25
Марварруд — 25
Марврруд — 8, 26
Мари — 26
Марказий Осиё — 23
Марруд — 25
Марсаманда — 15
Марўчоқ — 25
Маъкон — 12, 26
Мерке — 34
Миркий — 19, 34
Мовароуннаҳр — 5, 6, 7, 8, 11, 19, 21, 22, 25, 30
Мойлисой — 31
Монисо тоғи — 9
Мунк — 8, 20, 34
Мурғоб — 24, 25
Мурғоб дарёси — 25
Мурғон — 26
Мўлтон — 22
Навдиз — 8
Навжобон — 22
Навжод — 14
Навижкас — 18, 32
Навижкат — 32
Навикас — 19, 34
Навинжкас — 15, 32
Навкас — 17, 31
Навкат-Қурайш — 28
Навқат- Қурайш — 13
Навоий вилояти — 28
Навокат — 34
Наманган вилояти — 31, 30
Намданак — 32
Намлиёт — 20, 34
Нанай, қишлоқ — 32
Нахноҳ — 17, 32
Нахшаб — 13, 28
Нахшаб харобалари — 28
Ниёзбоши, қишлоқ — 33
Нисо — 8, 10, 26
Нишбошсой — 31
Нишон тумани — 28
Нишопур — 7
Ниҳом дарёси — 14, 29
Номанкохас — 16
Норин дарёси — 25
Нужокат — 18
Нукас — 31
Нукет — 32
Нурота тоғлари — 24, 29
Нучоро — 20
Овозаи Байканд — 9
Озарбайжон — 23
Озарбодгон — 6, 23
Олмалиқ — 32
Олой тизмалари — 25
Орловка — 34
Орол денгизи — 23
Отил — 10, 26
Отил дарёси — 10, 26
Оқбура дарёси — 25
Оқота манзилгоҳи — 32
Оқсоқотасой — 32
Оқсоқотасой водийси — 32
Оқтепа I манзилгоҳи — 34
Оқчасой — 31
Оққўрғон тумани — 33
Оҳангарон водийси — 31
Оҳангарон дарёси — 31
Пайканд — 27
Пайканди Кўҳна — 27

Панж — 34
Панж дарёси — 35
Панжикас — 28
Панжикат — 13, 28
Парак — 9, 18
Парак дарёси — 18, 25
Паргостепа, қишлоқ — 32
Паргостепа манзилгоҳи — 32
Паринкант — 28
Паркент — 32
Пархор — 34
Пахта темир йўл бекати — 33
Поб — 16, 31
Помир тоғи — 24
Поп — 9, 25, 31
Поп тумани — 31
Порпир — 24
Пороб — 9, 22
Порпар — 8, 20, 24
Рабинжан — 11, 28
Работи Карвон — 9
Рамижантепа — 28
Рахтажаб — 21
Регар — 29
Риштон — 16
Риштон тумани — 30
Ромитан — 27
Рустобек — 20
Рухуд — 22
Сабат — 30
Сабкас — 18
Сабоникас — 18
Сабран — 33
Саврон манзилгоҳи — 33
Садирққўрғон манзилгоҳи — 34
Сайлокон — 20
Сайрам — 33
Сайхун — 9
Сакалканд — 7
Сакифарн — 13
Самангон — 7
Самарқанд — 7, 9, 12, 13, 14, 18, 28
Самарқандоқ — 7, 21
Самсирак — 31
Санглинж — 21
Санитўда, қишлоқ — 34
Санкт-Петербург — 3
Сарахс — 8
Саримозор, қишлоқ — 29
Сарўшана — 7, 14, 15, 19, 24, 29
Сатбарво — 17, 32
Саҳрон — 19
Сенстон — 10
Сижжак, қишлоқ — 32
Сирдарё — 23, 24, 25, 30, 33, 35
Сиғноқ — 33
Скошим — 21, 34
Собот — 15
Собаникас — 18
Сомисибрак — 17, 31
Сомонийлар давлати — 26
Сон — 7
Соникас — 18
Сурхон дарёси — 24
Сурхондарё — 24, 29
Сурхондарё вилояти — 29
Сутканд — 9, 19, 33
Суғд — 7, 9, 12, 18, 27, 30
Суғд вилояти — 27, 30
Сўбах — 28
Сўнаж — 28
Сўнах — 13, 28
Сўнох — 19, 33
Сўх — 16, 30
Сўх, қишлоқ — 30
Сюткенд манзилгоҳи — 33
Табаристон — 6, 23
Табоғар — 16, 30
Тавовис — 12, 27
Тавовис шаҳарчаси — 27

Тажан, дарё — 25
Такла-Макон кўли — 23
Таконкас — 19
Талас дарёси — 34
Талас Олатови тизмаси — 24
Тамерлановка — 33
Тамохас — 16
Таркўс — 18
Тароз — 34
Тарор — 19, 34
Ташқи Бутамон — 15
Текабрет — 34
Термиз — 8, 29
Теҳрон — 4
Тибат — 11, 19
Тибат эшиги — 21
Тибет — 21
Тил — 9
Тирмиз — 13, 29
Тироз — 6
Тожикистон — 24, 28, 29, 30, 34
Толиқон — 24,
Ториқон — 7, 24
Тошкент — 25, 31, 32, 33
Тукас — 17
Тункат — 18, 31, 32
Турк(лар ўлкаси) — 16, 24
Турк хоқонлиги — 26
Туркистон — 6, 11, 15, 18, 22, 23, 24, 29, 30
Туркманистон — 26
Турсунзода шаҳри — 29
Тус — 8
Тутқовул, қишлоқ — 34
Тухористон — 7, 8, 24
Тухсиён — 6
Туғузғуз — 6
Тўлас тоғи — 7, 24
Тўқтоғул сув омбори — 30
Тўғайтепа манзилгоҳи — 32
Улжакат, қишлоқ — 33
Усрушана — 24, 29
Ушрусана — 24, 29
Фазли, қишлоқ — 28
Файзобод — 29
Фараб — 12, 27
Фаргар — 34
Фарнкас — 12, 17, 28, 32
Фароб — 33
Фаров — 10, 26
Фарункас — 19
Фархор — 34
Фарғона — 14, 15, 16, 17, 23, 25, 30
Фарғона водийси — 23
Фарғона тизмаси — 25
Фаркас — 15, 30
Фороб темир йўл станцияси — 27
Хавоканд — 16, 30
Хазар денгизи — 6, 23
Хазар хоқонлиги — 23
Хазарлар — 5
Хазарлар денгизи — 10
Хайвол — 17, 32
Хайвонқала — 35
Халлух — 7, 9, 11, 16, 19, 24, 25, 26
Халлух тоғи — 9, 25
Хамбарак — 17, 32
Хамдод — 21, 35
Хандуд, қишлоқ — 35
Харажкат — 18, 32
Харганкат — 32
Харжанкас — 27
Харжанкат — 32
Харноб — 8, 20, 34
Харноб дарёси — 8, 24
Харсанкат — 18
Хатлом — 9, 16, 25
Хатлом дарёси — 9, 25
Хатулон — 34
Хатункат — 32

Хашарт дарёси — 15, 17, 18, 30
Хашмисан — 22, 35
Хив — 22, 35
Хива — 35
Хирсоб — 16, 25
Хирсоб дарёси — 9
Хирхиз ноҳияси — 7
Хитой — 26
Хишт-Тепа — 34
Ховалинг ноҳияси — 34
Хонобод манзилгоҳи — 32
Хора — 22
Хоразм — 6, 8, 9, 22, 23, 26, 35
Хоразм денгизи — 6, 10, 23
Хос — 17, 32
Хотункас — 18
Хужанд — 14
Хужодий — 12, 27
Хулбоғ — 34
Хулм — 7, 8
Хумсон, қишлоқ — 32
Хуросон — 8, 11, 16, 19, 31
Хуршоб дарёси — 25, 30
Хуталон — 7, 8, 13, 14, 19, 20, 21, 34
Хушкоб — 16
Хўжакент — 32
Хўжанд — 9, 14, 15, 16, 30
Чадғал — 15, 31
Чарқон — 14, 29
Чатқол тизмаси — 25
Чағониён — 7, 8, 13, 14, 19, 20, 29
Чағонруд — 8, 24
Чахоряк — 7
Чимбой, — 35
Чиначкат — 18
Чинистон — 6, 23
Чиноз — 33
Чиноз манзилгоҳи — 33
Чирчиқ — 32
Чирчиқ дарёси — 25
Чирчиқ тумани — 33
Чоржўй — 27
Чотқол тоғ тизмаси — 30
Чоч — 9, 17, 18, 19, 32
Чоч дарёси — 9, 22, 25
Шакпон — 7, 8, 24
Шакокиб — 17
Шалот — 16, 31
Шарқ — 26
Шахри вайрон — 28
Шахри-Минг — 34
Шахринав — 29
Шахрисабз — 28
Шеркент дарёси — 29
Шимолий Афғонистон — 3, 25
Шимолий Кавказ — 23
Шовот — 35
Шохрухия — 33
Штуркас — 18, 33
Шулжи — 6, 34
Шуллуктепа — 28
Шулҳий — 34
Шумон — 14, 20, 29, 34
Шуғнон — 24
Шўртўбе манзилгоҳи — 33
Эски Савот — 30
Эски Тошкент манзилгоҳи — 33
Эшқўрғон манзилгоҳи — 32
Ялопон — 34, Ёлопон — 32
Ямудлиғ — 17, 31
Янгийўл темир йўл бекати — 33
Янгийўл тумани — 33
Ярканд — 16
Яшўх — 16
Ямо — 9, 25
Ўзбекистон — 3, 5, 24, 31
Ўзганд — 9, 16, 30
Ўзганд дарёси — 9, 24
Ўликтепа — 28
Ўратепа — 29
Ўрашт — 9, 16, 30
Ўрта Бутамон — 9, 15, 25, 30
Ўрта Осиё — 26
Ўрта Тяньшань — 25
Ўрта Тяньшань тизмалари — 25
Ўтрор — 33
Ўтрор манзилгоҳи — 33
Ўш — 9, 16, 30
Ўш дарёси — 9, 25
Қазатлиғ манзилгоҳи — 33
Қайроқсой — 32
Қалос девори — 9, 25
Қанқа манзилгоҳи — 33
Қарши — 29
Қасак тоғи — 8
Қашқадарё вилояти — 28, 29
Қизилсув — 29
Қизилтепа темир йўл бекати — 27
Қизилқум чўллари — 26
Қирғизистон — 24, 30
Қозоғистон — 33
Қорадарё — 25, 30
Қорасув канали — 32
Қоратов — 33
Қоратоғ дарёси — 29
Қорақалпоғистон — 35
Қорақум — 26
Қубо — 9, 16, 25, 30
Қубо дарёси — 9, 25
Қува — 30
Қувасой — 25
Қуводиён — 8
Қуйи Волгабўйи — 23
Қуйи Чирчиқ тумани — 33
Қулқоратепа манзилгоҳи — 32
Қундуз дарёси — 24
Қурама тоғлари — 24, 29, 31
Қурбон-Шаҳид, қишлоқ — 34
Қўлота, қишлоқ — 32
Қўрғонтепа — 31
Қўқон — 30
Ғазак — 17, 30, 32
Ғазалкент — 32
Ғаллаорол темир йўл бекати — 29
Ғарбий Тяньшань — 30
Ғарчистон — 10
Ғарқ — 15
Ғижол, қишлоқ — 32
Ғуз — 6, 10, 11, 19, 22, 23
Ғуз чўли (Хоразм ва Ғуз чўли) — 26
Ғузжанд — 17
Ғузор — 28
Ғур — 7, 9, 10
Ҳаловард — 20, 34
Ҳамворон — 14, 29
Ҳанах — 17
Ҳарий — 7
Ҳерирўд дарёси — 24, 25
Ҳилманд дарёси — 25
Ҳимолай — 23
Ҳиндикуш тоғлари — 24
Ҳиндистон — 7
Ҳиндустон — 19
Ҳири — 10
Ҳири дарёси — 10, 25
Ҳирманд дарёси — 9, 25
Ҳирот — 7
Ҳисор — 24
Ҳисор водийси — 29
Ҳисор қўрғони — 29
Ҳошумғирд — 13
Ҳулбук — 8, 20, 34

ҲУДУД УЛ-ОЛАМ

(Мовароуннаҳр тавсифи)

Муҳаррир: *Л. Игамова*
Тех. муҳаррир *У. Ким*
Бадиий муҳаррир *Ҳ. Меҳмонов*
Мусаҳҳиҳ *Ш. Мақсудова*
Компьютерда саҳифаловчи: *Н. Бегматова*

Босишга рухсат этилди. 2.01.2008. Қоғоз бичими 84 × 108 1/32
BalticaUz гарнитурада офсет усулида босилди.
Шартли б.т. 3.36. Нашр т. 2.65. 2000 нусхада чоп этилди.
Баҳоси шартнома асосида. Буюртма № 07-94

Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлиги
«O'zbekiston» нашриёт-матбаа ижодий уйи.
100129, Тошкент, Навоий кўчаси, 30.

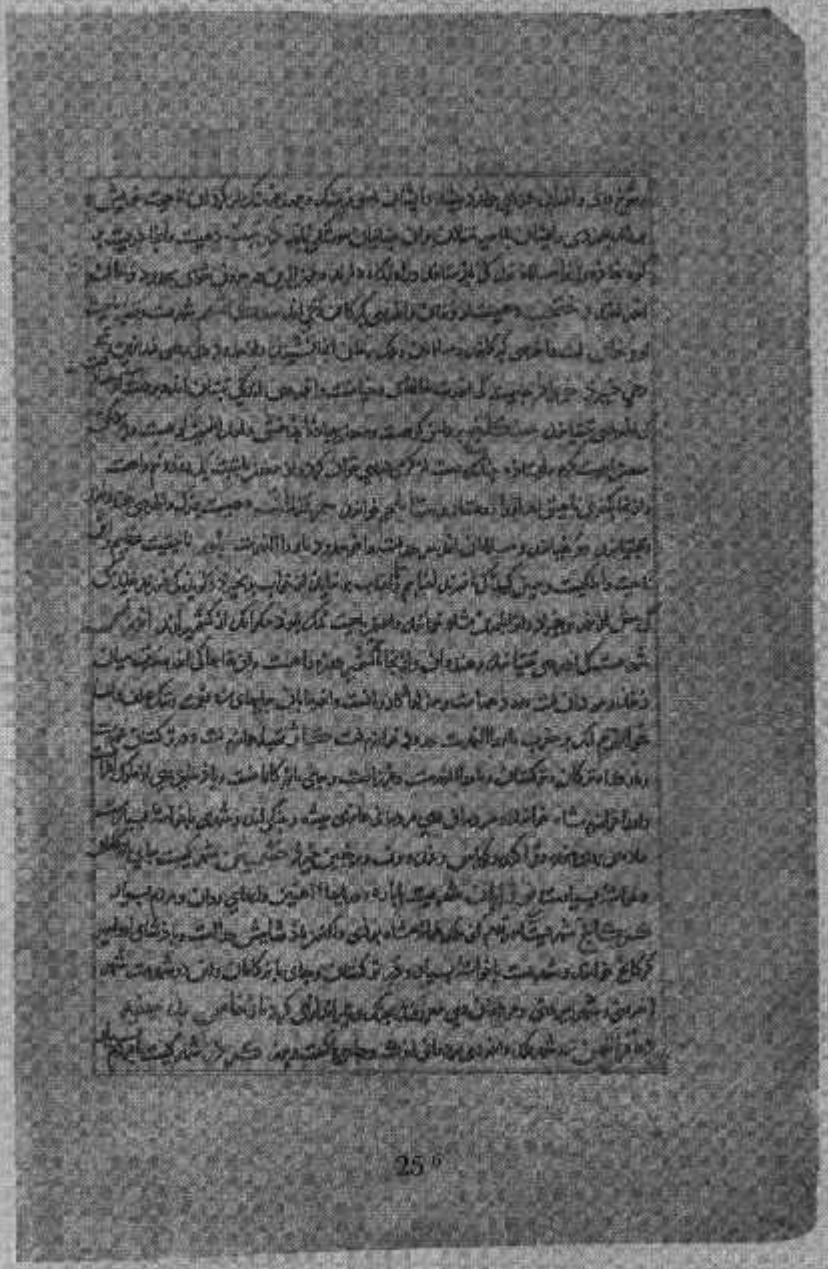

کوه دیگر شاخ آمست که بدیدگردیم و دیگر بشمال او رود تا حدود مغرب میان گذشتم و بنگیر
رود آبی و میان کوه زمان و جمرود آن بگذرد و میان نشین رود و دهان مرزاد و بیخ شهر
بگذرد در جنوب سه شنبه روز آنکه باحیت شمال رود آبی عدد و خانه و بازار و بسیار و خو
تابع و ذکر کان بهر آنکه کی خدا ایزد سه و ده و ده و اوا او و بهنای از تنگ انداد و چنان ناحیت
خانه و از کوه تا آن سوی هر ولت لا بعد سه سر آبی رود آبی تا بحد و ذکر کان آنکه روی میان
مغرب و جنوب بعد بر جنوب آمل و شهر های و بیان شان هر روز ما بحد و شهر های آنکه
خود دیگر بر ولت کی صفت کردیم و هر دو دیگر کرده اند از بیابان و از تا بیابان تر ایت کیلان جانک بدید
کردیم و از کوه و الوحد حد و ناحیت کی ابتدا او بند تا بحد کیلان کاهاست عشر نیس خواهد
و تعالی سقاه الاوض ۱۲ و دیگر الحد ناحیت کرمان که جهانست از حد کی بدید الوحد جها
کرمان خانه کی و الان کرمانست که کرج خواهد انجم میان با باست و دارا او لاد ایست
جهر نسوز هست کوه نشست بلکه بیست بر حد کی و الان حد که بهر تنگ و دو حد بیان
کوه نشد و بان حد ان هر سال خانه هر کوه کرد کند و بیست شمال هر حد بلکه با طاعت
تمام و مردمان آن کوه را کیلان خانه و ایشان تازیانیست خاصه و جایست بسیار
استوار نیست و ان بیشتر و دکر شاخ شاخ و میان آن کوه و جیرفت شاخ ها که هست بلکه
کوه شان بر قاع خانه ۱۲ و دیگر کوه بان جانست در آن او حد جیرفت تسدیم و اهل کوه
مرجت و رس و سنگ خاطیس رود و دهست کی اختصر خانه و دیگر با دهک و دیگر کوه
جیرفت کوه هست در آن او و در دو و او و اهیز کی سه ۱۲ بسیار ۱۲ و دیگر کوه هست که سیم
خانه و دو هست نزد یکی هست میان خنگ و جیرفت و انه و معدن زر هست ۱۲ و دیگر ان ناحیت
و اسس کوه هست بر کرد از میان قبا و ذرا کرد و بهای مشرق بعد و حمی رود تا بحد کرمان آنکه
عطف کند و بشمال رود آبی تا بحد آمل و رود آن آنکه عطف کند و در دو مغرب نزد و حمی رود تا بحد
جهان آن سوی و خنشان آنکه دیگر عطف کند و ناحیت شمال رود آبی میان کرمان بود و لف و جهان
رود آبی و شهر های جهان رود آبی تا بحد و دو عطف کند آنکه بر جنوب عطف کند و میان
شمال و مغرب حمی رود تا بحد و دو مرا نه مرا از آخر باد کان و آنکه بیست و دو این کوه و اهل کوه الاهال

[illegible]

آثار قدیم

حدود العالم

(ماوراءالنهر)

ترجمه ء ازبکی، مقدمه و تعلیقات از:

دکتر امان الله بوریوف

تاشکند ۲۰۰۸

آثار قدیم

حدود العالم

ISBN 978-9943-01-107-6
9789943011076